

VÁLLALATI KONCENTRÁCIÓ ÉS A HATÉKONYSÁG
DÉL-ALFÖLD MEZŐGAZDASÁGÁBAN
/1976-1979/

doktori értekezés

KOPASZ ISTVÁN

S Z E G E D

1983

T a r t a l o m

oldal

B E V E Z E T Ő	3
I. A MEZŐGAZDASÁG FEJLŐDÉSÉNEK TÖRTÉNELMI UTJA	7
II. A KONCENTRÁCIÓ ELMÉLETI ÉS GYAKORLATI KÉRDÉSEI	11
1. A koncentráció és centralizáció	11
2. A koncentráció mérése	14
3. A szakosodás, a koncentráció és kooperáció összefüggései	18
4. Vállalati méretek és a hatékonyság	19
III. GAZDASÁGI HATÉKONYSÁG NÉHÁNY KÉRDÉSE A MEZŐGAZDASÁGBAN	21
IV. MEZŐGAZDASÁGI VÁLLALATI KONCENTRÁCIÓ ÉS A HATÉKONYSÁG DÉL-ALFÖLDÖN	27
1. A vállalati koncentráció megyénkénti vizsgálata Dél-Alföldön 1976-1979. években	31
2. A vállalati koncentráció szektoronkénti vizsgálata	35
3. A vállalati koncentráció és a hatékonyság terület volumene szerint	40
4. A vállalati koncentráció és hatékonyság a termelés volumene szerint	43
5. A koncentráció és hatékonyság kapcsolatának vizsgálata korreláció számítással	46
MEGÁLLAPÍTÁSOK ÖSSZEGZÉSE, KÖVETKEZTETÉSEK	50
MELLÉKLETEK	53
IRODALOM	79

B E V E Z E T Ó

A mezőgazdaság szocialista átszervezését követően a gyökeresen átalakult termelési viszonyok tág teret nyitottak az élelmiszer termelés dinamikus növekedésének.

A kibontakozó tudományos-technikai forradalom, a termelőerők fejlődése feltétele és következménye is a mezőgazdasági termelés iparosodásának, a vállalati, termelési méretek növekedésének. A mezőgazdasági termelés növekedésével a vállalati, termelési méretek gyors növekedése is együtt járt. Az átszervezést követő első időszakban a mezőgazdasági termelés növekedésében az extenzív tényezők növelésének volt alapvető szerepe. Ezen az úton a mezőgazdasági termékek mennyiségének gyors növekedése érhető el, ami az élelmiszerbiztonságot kielőgítéssel szempontjából alapvető jelentőségű volt.

Az 1970-es évek második felétől az extenzív gazdasági növekedés forrásai jelentősen csökkentek. Megváltozott a világ gazdasági helyzet, az energia és anyagok árának emelkedése, az ugynevezett cserearányronlás a mezőgazdasági termelés növekedésében addig uralkodó mennyiségi szemléletet háttérbe szorította és a növekedés minőségi oldala, az intenzív növekedés tényezőire tevődött át a hangsúly. A párthatározatok a megváltozott helyzetben a társadalmi termelés hatékonyságának az eddiginél erőteljesebb növekedését irányozták elő. Elsődleges feladatként jelentkezik a szellemi és anyagi erőforrások gazdaságosabb felhasználása.

nálása, a szakosítás, a koncentráció és a gazdasági együttműködésben rejlő lehetőségek jobb kihasználása.

Az 1960-1975-ös időszakban a mezőgazdaságban igen gyors vállalati és vállalaton belüli ágazati koncentráció folyamat zajlott le. Eluralkodott az a nézet, hogy a technika fejlődésével, a termelés növekedésével kialakult helyzetben a nagyobb vállalati, ágazati méretek kialakítása minden esetben jobb, és az eredményesebb fejlődés csak így biztosítható.

Az utóbbi években viták alakultak ki a vállalati méretekről, a vállalati koncentráció és a hatékonyság kapcsolatáról. Egyértelműen igazolódott, hogy a nagyobb vállalati mérethez nem automatikusan, hanem szigorú optimalitási feltételek megvalósulása esetén kapcsolódik a gazdasági hatékonyság javulása. A gazdasági hatékonyság javításának előtérbe kerülésével indokolt vizsgálni, hogy a kialakult vállalati méretek és a további koncentráció folyamat milyen kapcsolatban van a hatékonysággal. Hogyan alakult a különböző méretű mezőgazdasági vállalatokban a gazdasági hatékonyság.

A vizsgálat Dél-Alföld mezőgazdasági vállalataira terjedt ki. E fogalom körébe tartoznak az állami gazdaságok, mezőgazdasági termelőszövetkezetek, mezőgazdasági szakaszvetkezetek közös vállalati tevékenységei, tehát a szakaszvetkezeti közös gazdaságok és a mezőgazdasági ágazatba sorolt önálló vállalati tevékenységet folytató, zárezámadást készítő együttműködési formák.

Az elemzéshez a PM BEVIG Területi Igazgatósága /jelenleg PM Ellenőrzési Igazgatóság/ által rendelkezésre bocsájtott mérlegadatokat használtam fel. Valamennyi a mellékletben szereplő adat forrása az 1976, 1977, 1978, 1979. évi zárszámadási mérlegek.

Az elemzéshez felhasznált adatok:

- 1./ Az állóeszközök bruttó értéke.
- 2./ Forgóeszközök alapja.
- 3./ Vállalati eredmény.
- 4./ Nettó anyagköltség.
- 5./ Bérköltség.
- 6./ Társadalombiztosítási járulék.
- 7./ Értékcsökkenési leírás.
- 8./ Összes költség.
- 9./ Közös termőterület.
- 10/ Üzemi termelési érték.
- 11/ Számított állományi létszám.
- 12/ Költségvetési befizetések és támogatások egyenlege.

Az elemzés során használt nettó termelési érték adatok az üzemi termelési értékből az anyag és anyagjellegű egyéb költség és amortizáció levonásával kerültek kiszámításra, ami tartalmában eltér a KSH adataitól, azonban a Dél-Alföldi vállalatok összehasonlítható elemzéséhez felhasználható.

A felhasznált adatok üzemsoros mérlegadatokat, egyéni, ezektoronként és termőhelyi adottságokonkénti bontásban. A vizsgálat statikus és a rövid időszak lehetőségei alapján egy dinamikus elemzéssel történt. A hatékonyság vizsgálatánál parciális mutatókat használtam és a jövedelmezőség mutatóját, mely a nyereség és az üzemi termelési érték hányadosa. A változóáras mutatókban az árváltozás hatása is mutatkozik, melyet igyekeztem figyelmen kívül hagy-

ni az értékelésben.

Az adatbázis feldolgozását a JATE Kibernetikai Laboratóriumában végezték, melyért ezután is köszönetet mondok különösen Vass Zoltánnak és munkatársainak. Külön köszönet illeti dr. Tóth József PM BEVIG osztályvezetőt, az adatok rendelkezésre bocsátásáért.

A vizsgálat a lehetőség határain belül igyekezett minél több információt nyerni az adatokból, azonban ezen nagy adatbázis adta lehetőség teljes felhasználására nem vállalkozhattam a munka kereteiben. Az adatok egy későbbi időszakban dinamikus vizsgálat bázisaként is szolgálhatnak.

I. A MEZŐGAZDASÁG FEJLŐDÉSÉNEK TÖRTÉNELMI UTJA

A mezőgazdasági termelést évezázadokon keresztül az élőmunkával és a földdel való gazdálkodás határozta meg. Ezt az időszakot a kézműves termelés jellemzi, melyben az ember kézi munkaeszközökkel termel. A kézi munkaeszközök lehetőséget nyújtottak arra, hogy sok azonos, vagy egymás munkáját kiegészítő kézműves kooperáljon egymással, együtt végezze munkáját. Itt szűk tere van a termelési folyamatban belüli munkamegosztásnak. Azonban a kézimunkaeszközök a termelési viszonyok fejlődésével, a termelés fejlettebb formájának, a manufaktúrának létrejöttére is lehetőséget nyújtanak. Az állattenyésztés és a növénytermesztés ugyan jóval korábban ezétvált. A manufaktúra megjelenése a munkamegosztásban további fejlődést jelentett. A manufaktúra a kézműves technikai bázison alapult, ami igen lassu technikai fejlődéssel járt. Jelentőségük a technika fejlődése szempontjából az, hogy megjelenhettek bennük a nagybani termeléshez szükséges gépek. A manufaktúrában nagybani kézi termelés folyt, azonban a gépek megjelenésével hosszú fejlődési időszak alatt létrejött a gépi termelés. Ez a termelési mód alapvetően abban különbözik az előző két termelési módtól, hogy itt már a gép jelenti a technikai bázist.

A nagybani gépi termelés először az iparban alakult ki. A mezőgazdaságban lényegesen hosszabb időre volt szükség, hogy a mezőgazdaság eljussen a kézműves eljárásoktól az iparzerű, nagyüzemi termelés kialakulásához. Az állami gazdaságok létrejöttéig a magyarországi nagybirtokok is lényegesen manufaktúra szinten, főleg kézi és fogatmunkára alapozva termeltek.

"Az első ipari forradalom jellemzője, hogy hatása a mezőgazdaságra nem terjed ki, annak termelési módját érintetlenül hagyta. Ennek következtében a mezőgazdaság az első ipari forradalomtól kezdve nemcsak termelési-technológiai sajátosságai miatt különült el az ipartól, hanem termelésének módjában is." /4/66-67 p /

A mezőgazdaság elmaradottsága az ipartól tartásnak bizonyult és nemcsak termelési tényezőkben, hanem a termelés tömegszerűségében, technológiájában, szerveztségében, szervezeti formáiban is megnyilvánult. A mezőgazdaság technikai hátrányának fellezámolásához fejlett ipari környezet és a mezőgazdaság műszaki színvonalát emelni tudó képesség szükséges.

Az állami gazdaságok megalakításával, a termelőszövetkezetek megszervezésével kialakultak az iparosítást elősegítő vállalati keretek.

"A szocialista mezőgazdaság iparosodásának lényege a nagyüzemi keretek iparszerű technikával, termelési eljárásokkal, technológiával, termeléseservezéssel való kitöltése a vállalatban belüli és a vállalatok közötti munkamegosztás ezen tartalmi elemek szerinti fejlesztése." /4/74 p./

Az 1960-as évek közepétől a mezőgazdaság iparosodása hazánkban is felgyorsult. Megindult a gyáreszerű termelés a baronfi ágazatban. Az 1970-es évek elején rohamosan elterjedtek a termelési rendszerek a növénytermesztésben és az állattenyésztésben. Az iparszerű termelési rendszerek a mezőgazdaságban iparszerű termelési eszközöket és termelési eljárásokat alkalmaznak. Növelik az eleven munka termelékenységét és a hozamokat. Az iparosodással nőnek az ipari esz-

köz- és anyagfelhasználások. Nőtt a termelés állóeszköz és anyagigényessége. Az iparosodás mércéjének általában az ipari eredetű anyagok mezőgazdasági felhasználásának mutatóit használják.

"Az ipari eredetű anyagok értéke 1960-tól 1974-ig közel hatszorosára növekedett, miközben a mezőgazdaság bruttó termelési értéke 51,2 %-kal lett magasabb. A termelés másfélszeres bővülését az állóeszköz állomány háromszoros gyarapodása alapozta meg." /25/51 p./ Az ipari eredetű anyagok felhasználásának növekedése tovább folytatódik, a folyamatot az 1. sz. táblázat szemlélteti.

A mezőgazdasági és a nem mezőgazdasági eredetű termelő felhasználás alakulása

1. sz. táblázat

Megnevezés	1970	1975	1980	Index
	millió Ft			1970=100 %
Mezőgazd. eredetű	34.156	39.130	41.013	120,1
Nem mg-i eredetű	35.931	57.109	71.732	199,6
Össz term.felhaszn.	70.087	96.239	112.745	160,9

Forrás: Némethi László: Magyarország élelmiszer-gazdasága a hetvenes években /110 p/

Az ipari eredetű anyagok és eszközök mennyiségének növekedése azt jelenti, hogy a termelés gazdaságossága, a költség és jövedelem alakulása egyre inkább az ipari eredetű anyagok és termelőeszközök minőségétől, bekerülési arányától és a felhasználásának hatékonyságától függ.

A mezőgazdasági termelés iparosodása a mezőgazdaság jelenkori fejlődésének specifikus vonása. A mezőgazdasági termelés módjában válik hasonlóvá az iparihoz, jellemzővé válik a koncentrált, szakosított tömegtermelés, szélesedik a kooperáció, fokozódik a termelés biztonsága, követelménnyé válik a permanens műszaki fejlesztés, a szigorú technológia és a tudományos munkaszervezés. A mezőgazdasági újratermelés paraméterei az ipari újratermelés paramétereit közelítik meg, illetve érik el. Ezzel függ össze az alapigényesség növekedése, vagyis az alaphatékonyság csökkenése. Mérészt ezután nyílik lehetőség a mezőgazdaság ipartól való elmaradásának felezésére.

II. A KONCENTRÁCIÓ ELMÉLETI ÉS GYAKORLATI KÉRDÉSEI

1. A koncentráció és centralizáció

A koncentráció általában a gazdálkodási egységek /tőkék/ növekedését jelenti. Valamilyen formában a vállalat, üzem, üzemág, illetve az ott folyó termelés nagyságát, illetve növekedését fejezi ki. Egy mezőgazdasági termelőegység koncentráltaságának fokát önmagában még a legfontosabb termelési tényezőnek, a földnek a nagyságával sem lehet szemléltetni.

Lenin, Kautsky könyvéről írva kiemeli, hogy "...valamely belterjesen művelt kisbirtok nagyobb üzem, mintegy külterjesen művelt nagybirtok." /23/30 p/. A műrámutat arra, hogy a gazdaság kiterjedésének változása alapulhat a terület, vagy a belterjesség változásán.

A koncentráció és a centralizáció összefüggő fogalmak. Több szerző beszól a koncentráció szűkebb értelmezéséről, amikor a gazdasági egységek növekedése saját forrásból valószínűleg meg. A koncentráció fogalmának tágabb értelmezésébe beletartozik a centralizáció is. Véleményem szerint indokolt a két fogalmat megkülönböztetni.

Az alábbi megfogalmazás jól közelíti meg a koncentráció lényegét és a két fogalom tartalmi különbségét is.

"A termelés koncentrációja a társadalmi termelés meghatározott helyén - gazdaság, kisebb termelőegység - a termelés növekedését jelenti. A koncentráció a vállalaton belüli felhalmozás útján megy végbe. A termelés centralizációja a termelésben már létrehozott termelőeszközök összehasonlásának folyamata." /6/344 p/

"... vállalati koncentráció az egy-egy mezőgazdasági vállalatban összpontosuló gazdasági erővel, s ennek a többi önálló vállalat gazdasági erejéhez való viszonyával határozható meg, s fejezhető ki." /5/7 p/

A termelés vállalati koncentrációját, illetve annak változását a vállalati felhalmozás /és állami támogatás/ határozza meg. A vállalati méretek növekedésének azonban nemcsak a koncentráció, hanem a centralizáció is forrása. A centralizáció általában központi intézkedésekre, vagy vállalati kezdeményezésre végrehajtott összehasonlás, illetve egyesítés.

Mezőgazdaságunkban az 1960-1970-es években a centralizációt, a koncentrációt és a szakosodást megelőzően hajtottuk végre, a centralizációtól várva ezek előmozdítását, a gazdálkodás nagyobb eredményét. A vállalati centralizációnak azonban más indítékai is lehettek: pl.: vezetési problémák megoldása, területi statisztikai adatok szépítése azzal, hogy egy jól gazdálkodó vállalatot egyesítettek egy veszteséges vállalattal. Az ilyen szervezeti, illetve termelőeszköz centralizáción alapuló vállalati méretnövekedés véleményem szerint csak annyiban segíthette a termelőerők hatékonyabb kihasználását, amennyiben az eredeti koncentráció fok gátolta azt.

Vági Ferenc írja: "A vállalati egyesítések és összevonások egyedül, a kizárólagos gazdasági követelményévé a koncentrációhoz kötődő gazdasági előnyök, a termelők hatékonyabb kihasználása, az eredményesebb vállalati gazdálkodás válhat. Nem téveszthető azonban szem elől, hogy a gyakorlati realizálásban, kiváltképp a mezőgazdaságban, a nagyobb koncentrációhoz nem automatikusan, hanem csak szigorú optimalitási feltételek megvalósulása esetén kapcsolódhat a gazdálkodás nagyobb eredményessége." /5/8 p/

Az optimális termelési méret közvetlen meghatározása gyakorlatilag nem megoldható.

"... optimálisnak az a termelési méret tekinthető, amely a legkedvezőbb a vállalat anyagi érdekeltsége, a jövedelem tömege, vagy a nyereség maximalizálása szempontjából." / 6/344 p/

Ezen az úton meghatározható a minimális és a maximális vállalati méret is. A minimális termelési méretnél az erőforrások már jövedelmezően működtethetők, a maximális méret, ahol az erőforrások még jövedelmezően működtethetők.

Az optimális méret meghatározása összetett kérdés. Az optimális méret esetén a termelés valamennyi tényezője, nagysága, illetve aránya kedvező. Ebben nagy jelentősége van az egyes termelési ágak és a termelési egységek méreteinek is. Bár nem volna realitása az olyan törekvésnek, ahol az optimális vállalati méret az összes ágazatok optimális méreteinek összegében határoznák meg. Az optimális vállalat nagyság azonban lehetővé teszi legalább a főágazatok vonat-

kozásában az optimális ágazati méretek kialakítását és az egyéb ágazatoknál is a technika és a technológia által meghatározott minimális jövedelmet adó ágazati méreteket.

2. A koncentráció mérése

A koncentráció, illetve a vállalati méretek mérése többféle mutatót használnak. Szocialista mezőgazdasági viszonyaink között, amikor a mezőgazdasági vállalatok használatában lévő föld és termelési eszközök csak vállalati szférában maradhatnak, a vállalatok számának csökkenése centralizáció útján valósul meg. Ez a szó tágabb értelemben koncentrációt jelent. A mezőgazdasági vállalatok számának csökkenése a vállalati méretek növekedését mutatja. A földterület mellett ezt a mutatót az állami gazdaságok megalkotásától kezdve alkalmazták a koncentráció fokának mérésére, a koncentráció folyamat bemutatására.

Egy adott vállalat méretét, koncentrációját vizsgálhatjuk statikusan, a többi vállalathoz viszonyítva, vagy dinamikusán, az adott vállalat egy előző időszakához viszonyítva. A koncentráció mérésére használható fontosabb mutatókat csoportosíthatjuk a termelési folyamat oldaláról, mint a termelés tényezőit és mint a termelés eredményének mutatóit.

I. Termelési tényezők

- 1./ a föld
- 2./ a munkaerő
- 3./ a tőke

II. Termelés eredménye

4./ bruttó termelési érték

5./ nettó termelési érték

6./ nettó jövedelem

Az I.csoportba tartoznak a mezőgazdasági vállalati tevékenység tényezői és egyben feltételei is. A termelési tényezők a termelési folyamatban az input oldalt képviselik, s mint ilyenek a koncentráció mérésére alapvetően alkalmasak. A vállalat nagyság mérése ezen mutatók alapján mégsem probléma mentes, mivel különböző természetűek más-más a mértékegységük. A termelési tényezők valamilyen aggregátumával mérhető a vállalat nagyság.

Az eredményesség oldaláról megközelítve legátfogóbban a termelési értékkel mérhető a vállalati koncentráció. A mezőgazdaságban a koncentráció mérésére a legalkalmasabb a bruttó termelési érték, vagy üzemi szinten az ehhez hasonló tartalmú üzemi termelési érték. *

A termelési tényezők koncentrációja azok mennyiségi és hatékonysági növekedését is kell hogy jelentse. Még ipari vonatkozásban sem tartom kielégítőnek Schweitzer Iván álláspontját, mely szerint a hatékonyság nem elem

* Az üzemi termelési érték a KSH által számított bruttó termelési értéktől a számítási módon túl annyiban tér el, hogy előbbi a realizációs elvre épül és a nem realizált saját termelésű készleteket általában vállalatonként különböző ún. szűkitett önköltségen veszi számba. A realizált termékeket a realizálási áron veszi számításba támogatások nélkül.

a vállalat nagyságnak, így a bruttó termelési érték való-
jában nem a vállalati méreteket érzékelteti. /38/12 p/
A vállalatnagyság meghatározásában a hatékonyság javulásá-
nak alapvető szerepe kell hogy legyen.

A felsorolt termelési tényezőkön túl a termelési fo-
lyamatban természeti, biológiai tényezők, illetve azok nem,
vagy nehezen mérhető minőségi tulajdonságai is jelentős
szerepet töltenek be. A termelési eredményben ezeken túl
a termelési tényezők hatékonysága is tükröződik.

Egy koncentráltabb vállalat amennyiben koncentrációs
fokának megfelelő nagyobb hatékonysággal működik, a terme-
lési értékkel mért koncentrációja nagyobb lesz, mint a ter-
melési tényezőkkel mért koncentráció. Ugyanannyi termelési
tényező, ugyanakkora kapacitás mellett, és nagyobb vállalat.
A nettó termelési érték, illetve a nemzeti jövedelemhez
való hozzájárulás és a nettó jövedelem, mint társadalmi
tisztta jövedelem része - mutatókban a hatékonyság még in-
kább kifejezésre jut, mégis használják ezeket is a koncent-
ráció mérésére.

A termelési tényezők között a földterületnek a mezőgaz-
dasági termelésben alapvető szerepe van. A termőföld nem-
csak a termelés helye és a munka tárgya, hanem a mezőgazda-
ság alapvető termelőeszköze is. Jelentőségét növeli, hogy
korlátozottan áll rendelkezésre, korunkban gyakorlatilag
más termelési tényezőkkel nem helyettesíthető. Már Lenin
a századfordulón megállapította, hogy "minden föld el van
foglalva, /a civilizált országokban/ s a gazdaság területé-
nek bővítése csak több parcella centralizációja útján le-
hetséges." /23/31 p/

A mezőgazdaságnak az egyre növekvő élelmiszertermelési feladatait csökkenő földterületen kell ellátni. 10 év alatt 1970 és 1980 között a mezőgazdasági terület 249 ezer hektárral, 3,6 %-kal csökkent.

A földek különböző minőségűek. A jobb minőségű földeken a különbözeti földjáraadék realizálódik, ami növeli a termelési eredményt.

A föld kihasználásának fokozása tartósan érvényesülő törvényszerűséggé vált. Mindezek következtében a földterület nagyságnak, mint koncentrációs mutatónak speciális szerepe van a mezőgazdaságban.

A munkaerő, illetve a létszám mint koncentrációs mutató önmagában, elszakítva a folyamatos és egyszeri ráfordításokban megtestesülő holtmunkától, a mezőgazdaságban a vállalati koncentráció mértékét nem mutatja megfelelően. Korunkban az élők munkájának holt munkával való helyettesítése a mezőgazdasági termelés fejlődésének jellemző sajátossága. A mezőgazdaságban foglalkoztatottak számának csökkenése volt a jellemző az 1970-es évek végéig. A foglalkoztatottak vállalati létszámnövekedése szintén centralizáció útján valósul meg általában. A létszámmal mért koncentráció nem érzékelteti az abban megtestesült szakismeretet, "szellemi tőkét". Ez inkább a termelés eredményében mutatkozik meg.

A tőke, illetve lekötött álló és forgóeszközök koncentrációja a mezőgazdasági vállalatokban gyorsabb mértékű, mint az egyéb termelési tényezők koncentrációja. Ez megvalósulhat beelő felhalmozás és centralizáció útján. A lekötött eszközök koncentrációja pénzben kifejezett értékük

összegével mérhető. Az állóeszközök esetében megkülönböztetünk bruttó értéket, amely a tényleges beszerzési árat jelenti és a nettó értéket, amely a bruttó értékből a normatívák alapján megállapított értékcsökkenés összegével alacsonyabb. Az üzemben tartott állóeszközök használati értéke nem arányosan változik a normatív értékcsökkenéssel. A koncentráció mérése a bruttó érték véleményen szerint alkalmasabb. Az állóeszközök kapacitását a nettó értékkel szemben a bruttó érték fejezi ki jobban.

3. A szakosodás, a koncentráció és kooperáció összefüggései

A munkamegosztás fejlődése ad lehetőséget a specializációra, illetve szakosodásra. A specializáció munkamegosztásra épül, de egyben feltételezi a kooperációt is.

"A szakosítás /specializáció/ a társadalmi munkamegosztás megnyilvánulási formája, a társadalmi termelés összefolyantában az egyes területek, vállalatok, gazdaságok, dolgozók speciális, másokétól eltérő tevékenységének kialakítása." / 6/348 p/

"A tőkék koncentrációjával együtt a társadalmi munka specializálódik, az ipari minden ágában csökken a tőkések száma is, nő a külön iparágak száma, a termelés sok elaprózott folyamata egyetlen társadalmi termelési folyamattá egyesül." / 22/175-176 p./

A munkanegosztással a termelőfolyamat szakaszokra bomlik, a termelőegységek tevékenysége egymással egyre jobban összefonódik. A munkanegosztás és a specializáció fokozódásával egyre nagyobb mértékű lesz a kooperáció.

A mezőgazdaságban a szakosodás első szakaszában a termelési szerkezet egyszerűsítését jelenti. Napjainkban a termelési technológia és technika forradalmi változása az ágazati termelés méreteinek növekedését, a termelés koncentrációjának igényét veti fel.

A koncentráció egyrészt feltétele, másrészt következménye a termelőerők fejlődésének, mivel a munka társadalmi termelőerejével szervesen összefügg. "A vállalati termelés koncentrációja és ezzel összefüggő szakosítása a termelés megszervezésének hatékony módszere, az egy főre, illetve egységnyi területre eső termelés, a jövedelmezőség és a gazdaságosság fokozásának egy eszköze. / 6/342 p./

4. Vállalati méretek és a hatékonyság

A termelés koncentrációjának, a vállalati méretek változásának egyik fő mozgatója a gazdasági hatékonyság kell hogy legyen. Szántalan vizsgálat támasztja alá, hogy ugyan a vállalati méretek növekedése és a hatékonyság javulása között nincs egyenesirányú, szoros összefüggés, mégis van egy olyan vállalati koncentráció, ahol egy adott vállalat esetében a legkedvezőbb a hatékonyság és a jövedelmezőség alakulása.

A koncentrációnak, a vállalati méretek növelésének az optimális szint eléréséig a gazdasági hatékonyság és jövedelmezőség javulásában kell megnyilvánulni.

A termelési méretek növeléséből származó előnyöket az iparban nagyságrendi megtakarításokként foglalják össze. Megemlíteném ezek közül azt, hogy az állandó költségek a termelési méretek meghatározott lépcsői között nem változnak. A nagyobb méretű termelés nagyobb lehetőséget ad a specializációra, speciális képzettségű munkaerő és célgépek alkalmazására. Javulhat a termelési tényezők kihasználtsága. Az igazgatásnál, az értékesítésnél is bizonyos méretekig jelentkeznek megtakarítások, stb.

Az ugynevezett nagyságrendi megtakarításoknak a realizálását akadályozhatja.

- A kisebb vállalattal szemben a nagyobb vállalat rugalmatlansága, amely megnyilvánulhat a megváltozott piaci helyzetbe való nehezebb alkalmazkodásban.
- Az irányításban a hierarchikus lánc növekedésével a vezetés nehézkessé válik és nem érvényesülnek a nagyságrendi megtakarítások.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a hatékonyság alakulását a vállalati termelési méretek vonatkozásában is szántalan tényező befolyásolja és csak szigorú optimalitási feltételek esetén várható a hatékonyság kedvezőbb alakulása. A hatékonyság javításának az optimálisabb vállalati méret csak egy eszköze, illetve lehetősége.

III. GAZDASÁGI HATÉKONYSÁG NÉHÁNY KÉRDÉSE A MEZŐGAZDASÁGBAN

A hatékonysági mutatók a termelési tényezőkkel való gazdálkodást jellemzik. Gazdasági hatékonyságon a termelési tényezők, vagy a ráfordítások felhasználásának eredményességét értik.

$$H = \frac{E}{R}$$

A képletben a H a gazdasági hatékonyságot, az E az eredményt, az R pedig a ráfordítást jelenti. A gazdasági hatékonyságban a föld kihasználása, az eleven munka termelékenysége vagy hatékonysága és a holt munka hatékonysága jut kifejezésre.

"A ráfordítások hatékonysága azt jelenti, hogy egységni ráfordítás milyen irányu, mennyiségű, vagy pénzben kifejezett hozamváltozást idéz elő. / 10/8 p./

Drechler László az erőforrások felhasználásának együttes eredményét emeli ki. Definíciója: "Hatékonyság a termelés eredményének és ráfordításainak egymás közötti viszonya, a termelési erőforrások felhasználásának együttes eredményessége." / Drechler/112 p./

A hatékonyság elvileg könnyen megfogalmazható, a mérhetősége mégis több problémát vet fel. A kérdést bonyolítja, hogy az eredmény és a ráfordítás különböző komponensekből áll és azok különböző mértékegységben, illetve

formában vehetők számba. A hatékonysági mutatók jelentős része az eredményt és a ráfordítást árak segítségével veszi számba és ez eltér az értéktől lefelé és fölfelé is. Az ipari és a mezőgazdasági árak diezparitása a mezőgazdasági hatékonyságot alacsonyabbnak tünteti fel. Az eredményt mezőgazdasági áron, a termelési eszközök egyre növekvő hányadát ipari áron vesszük számba.

Az árak folyamatos változása tovább növeli a problémát. A hatékonyságnak vannak olyan minőségi mutatói is, melyek nem vagy nehezen kvantifikálhatók. A hatékonyság vizsgálható népgazdasági és vállalati szinten is. A kétféle vizsgálatot indokolhatja az érdekek esetleges nem egybeesése, elsősorban az árrendezők következtében. Ezen túl eltérő tartalmuk a vállalati, illetve népgazdasági szintű mutatók /pl. a társadalmi tisztaság jövedelén egyes elemek vállalatnál ráfordításként is megjelenhetnek./

Ha az egyes erőforrásokat, ráfordításokat külön-külön vizsgáljuk, úgy a parciális hatékonysági mutatókat kapjuk. Parciális hatékonysági mutató igen nagy számban képezhető és a gazdasági hatékonyság jellemzésére ezek egész rendszerét kell felhasználni.

A parciális mutatók mellett megjelentek a gazdasági hatékonyság komplex /illetve teljes vagy globális/ mutatói is, amelyek az erőforrásokat közös nevezőre hozzák és összevontan szerepeltetik egyetlen mutatóban.

"A termelés komplex hatékonyságának mérésére általánosan elfogadott módszer nincsen" ... "A termelés teljes hatékonysága kiértékelésének általános problémája az, hogy

milyen elvek szerint kerüljön összegezésre az eleven és tárgyasult munka, az egyszeri és a folyamatos ráfordítások." / 4/81 p./

A termelési eredmény mutatói a hatékonysági számításokban:

Bruttó termelési érték	$/ c + v + m /$
Nettó termelési érték	$/ v + m /$
Tiszta jövedelem	$/ m /$

A bruttó termelési érték teljes egészében ugyan nem tekinthető eredménynek /a c elem az anyag és amortizációs költségek fedezetül szolgál/.

Éppen ezért a nettó termelési érték, illetve a nemzeti jövedelemhez való hozzájárulás szerepe nagyobb jelentőségű a hatékonysági vizsgálatokban. Az eredmény közgazdasági mutatóin túl más, hasonló tartalmu vállalatgazdasági mutatók is felhasználhatók. Ilyenek az üzemi termelési érték, a bruttó jövedelem, a vállalati nettó jövedelem /nyereség/. A gazdasági hatékonyság javítása a vállalati nyereség növelésének alapvető forrása. A vállalatoknak is mérni kell ágazatonként és vállalati szinten a felhasznált erőforrások hatékonyságát, az értékkategóriák felhasználásán túl a műszaki-gazdasági paraméterek felhasználásával is.

A hatékonyság fogalmához több hasonló tartalmu fogalmat használnak a közgazdasági és vállalatgazdasági irodalomban.

"Szoros kapcsolat van a hatékonyság, a gazdaságosság, a jövedelmezőség, a munkatermelékenység és a belterjesség, külterjesség között." / 4/84 p./

E fogalmakról többféle nézet alakult ki. A hatékonyság és a gazdaságosság is a ráfordítások és az eredmény közötti viszonytal jellemozhetők. A gazdaságosság ezokázoes megfogalmazása maximális eredmény előzése, minimális ráfordítással.

"Amig azonban a gazdaságosság a racionális cselekvés irányát, módját jelöli meg, addig a hatékonyság a gazdasági cselekvések konkrét fokmérője." / 4/85 p./

A gazdaságosság is hatékonyság, nem egyértelműen meghatározott specifikumokkal.

A hatékonyság és a jövedelmezőség kapcsolata szintén ezoros. A jövedelmezőség követelménye, hogy az árbevétel a költségek fedezetén felül jövedelmet tartalmazzon. A jövedelmezőség vállalati szintű kategória, míg a hatékonyság egyéb formái népgazdasági és vállalati kategóriák. A hatékonyság fogalma sokrátöbb, mivel mérése nem csupán az árakon, illetve nyereségen keresztül történhet. Az áraknak jelentős szerepük van a népgazdasági hatékonyság javításában.

"Az ár azonban jellegzetesen piaci kategória, ebből következően még abban az esetben is, ha egyensúlyi árakról van szó, rövidtávu döntések megalapozására ezolgálhat kizárólagosan." / 2/21 p./

Különösen hosszabbtávu döntések megalapozásában a jövedelmezőségen kívül egyéb hatékonysági mutatóknak is fontos szerepük lehet a vállalati szférában.

A munkatermelékenység a hatékonyság egyik parciális mutatója, mivel az emberi munka hatásfokát fejezi ki. Mérése a termelési eredmény és az élömunka ráfordítás volumenevel történik /óra, létezés/.

A közgazdasági irodalomban a gazdasági növekedés extenzív tényezőjének az erőforrásokat, intenzív tényezőjének a hatékonyságát tekintik. Extenzív növekedésben a termelés elevenmunka igényessége vagy alapigényessége növekszik. A termelés növekedésének ezek a forrásai. A mezőgazdaságban a bővített ujratermelés extenzív, vagy intenzív megvalósítása csak a termőföld, mint alapvető termelőeszköz közbeiktatásával valósulhat meg. A mezőgazdasági termelés növelése hazánkban alapvetően belterjes úton valósítható meg, mivel szabad földterületek nem állnak rendelkezésre.

Szoros kapcsolat és hasonlóság is van az intenzív és extenzív fejlődés, valamint a belterjesség és külterjesség fogalma között.

Bethlendi László szerint: "A mezőgazdasági termelés belterjes, vagy külterjes útja nem egyenlő a mezőgazdasági ujratermelés extenzív, vagy intenzív típusával."/4/87 p./ A belterjesség a mezőgazdasági ráfordítás - föld - hozam hányadosra való viszonyítását fejezi ki. Csak viszonyításban jellemezhető tulajdonságra utal.

A belterjesítés mint agrárpolitikai célkitűzés bizonyos elsőbbséget ad a területi termelékenység emelésének, bár egyidejűleg a hatékonyság fokozását is célul tűzi ki. A belterjesítés megvalósítható a mezőgazdaság vagy a vállalaton belül a "belterjes ágazatok" arányának növekedésével, vagy a területegységre vetített hozamnövelő befektetésekkel. A belterjes fejlesztés intenzív vagy extenzív módon is végbemehet.

"Amikor pedig a területegységen úgy bővítjük a termelést, hogy eleveorban a felhasznált holt- és élőmunka mennyiségének fokozása hat a termelés növekedésének irányába és

a felhasznált termelési tényezők viszonylagos hatékonysága csökken, vagy nem változik, akkor extenzív módon megy végbe a mezőgazdasági újratermelés. Pedig akkor is belterjesítéssel állunk szemben, mivel nő a területegységre jutó ráfordítás és termelési érték." / 4/67 p./

A belterjesség és a külterjesség a mezőgazdasági újratermelés specifikuma.

Márton János szerint "a belterjesség folyamata végeredményben a mezőgazdaságon belüli /esetenként egyes üzemen belüli/ munkamegosztás átalakulásával haladt előre. Ezen a ponton el is vált történelmi útja az integrációtól, szorosan a mezőgazdasághoz, pontosabban a nem iparosodó mezőgazdasághoz kötött kifejezés maradt."

/ 25/13 p./

A belterjességi elmélet véleményem szerint a mezőgazdaság iparosodásával ilyen mértékben nem szorul háttérbe, elsősorban a földön, a földdel folyó termelés sajátosságai miatt.

IV. MEZŐGAZDASÁGI VÁLLALATI KONCENTRÁCIÓ ÉS A HATÉ- KONYSÁG DÉL-ALFÖLDÖN

A mezőgazdaság szocialista átszervezésével és azt követően jelentős centralizációs folyamat zajlott le hazánkban, így a régióban is.

Megszűntek a magántulajdonon alapuló kisüzemi gazdálkodás centralizációt és koncentrációt akadályozó tényezői. A megváltozott szervezeti keretek tág teret nyitottak a koncentráció és a szűkösödés számára.

Az állami gazdaságok létrehozása és a mezőgazdasági termelőszövetkezetek megalakulása után az összevonások, illetve egyesítések szerepe jelentősebbé vált a koncentráció folyamatában. A centralizáció /összevonás, egyesítés/ a mezőgazdaság szocialista átszervezése után valamennyi szocialista országban felgyorsult. Hazánkban, ha nem is volt a Szovjetunióhoz, vagy Bulgáriához hasonló kampányszerű egyesítés - mégis a gazdálkodó egységek számának csökkenése és ezzel arányosan a területi, vállalati méretek növekedése igen jelentős volt.

A 2. sz. táblázat szerinti változó, növekvő vállalati keretek mindenképpen hatással vannak a vállalat belső fejlődésére. A 2. számú táblázat adatai egy viszonylag gyors centralizációs folyamatot mutatnak. Megfigyelhető az állami gazdaságoknál az 1960-as évek első felében, míg a termelőszövetkezeteknél az 1970-es évek első felében egy-egy nagyobb centralizációs hullám.

Az 1970-es évek végére a szakszövetkezetek kivételével a centralizáció mértéke csökkent.

A gazdálkodó egységek száma 1960. évhez viszonyítva az állami gazdaságoknál 1976-re 45 %-ra, 1979-re kerekén 40 %-ra csökkent. A termelőszövetkezeteknél 1976. évre 35 %-ra, 1979-re pontosan 30 %-ra csökkent.

A bruttó állóeszköz érték koncentrációja /3. sz. táblázat/ az 1970-1976-os években lényegesen nagyobb volt, mint a többi termelési tényező koncentrációja. A koncentráció a termelés és a termelési tényezőknél is a termelőszövetkezeteknél volt nagyobb sávú.

Az állami gazdaságok és termelőszövetkezetek koncentráció különbségei valamelyest mérséklődtek, azonban még mindig elég nagyok. Különösen a bruttó állóeszköz, de a bruttó termelésénél is. Az állami gazdaságok bruttó állóeszköz koncentrációja 1976-ban az 1960. évi árakon számolva 4,7-szer nagyobb, mint a termelőszövetkezeteknél. A bruttó termelés ugyan ezekben az években 3-szorosa.

A termelés és a termelési tényezők koncentrációjának vizsgálatánál figyelembe kell venni, hogy a mezőgazdasági terület az 1960. évi 7141,1 ezer ha.-ról, 1979-re 6651,2 ezer ha.-ra csökkent. Jelentősen csökkent az öszkeresők létszámához viszonyítva a mezőgazdaságban dolgozó keresők száma. Az aktív keresőkből 1960-ban 1 784 100 fő, /37,7 %/ dolgozott a mezőgazdaságban, míg 1979-ben 979 000 fő /19,5 %/.

Gazdaságok számának alakulása

9.sz. táblázat

Megne- vezés	Állami gazd.	Mg.-i term. szöv.	Mg-i szak- szöv.	Szövetk. mg.-i társ.	Hálászáti szövetk.
1960 év	333	4.507	196 ^x	0	21
1965 év	214	3.278	249 ^x	23	22
1970 év	180	2.441	243	99	22
1975 év	150	1.598	144	72	19
1976 év	146	1.470	108	58	18
1977 év	141	1.425	98	55	18
1978 év	133	1.369	83	52	17
1979 év	132	1.350	70	43	17

^xTermelőszövetkezeti csoport

Forrás: Mezőgazdasági statisztikai zsebkönyv 1945-1975

Mezőgazdasági statisztikai zsebkönyv 1980

A termelés és a termelési tényezők átlagos vállalati koncentrációja az állami gazdaságokban és a mezőgazdasági termelőszövetkezetekben
1968. évi áron

3. sz. táblázat

Negnevezés	1960	1965	1970	1975	Index 1970=100%
<u>Bruttó termelés m/Ft.</u>					
Állami gazd.	27.471	51.953	77.178	113.873	148
Termelőszöv.	5.690	11.327	17.518	37.726	215
<u>Terület /ha/</u>					
Állami gazd.	2.686	4.467	5.197	6.134	118
Termelőszöv.	789	1.422	1.944	3.079	158
<u>Bruttó állóeszk. érték /m/Ft./</u>					
Állami gazd.	49.318	106.678	165.994	284.633	171
Termelőszöv.	1.885	10.451	23.108	61.101	264
<u>Átlagos állom. létszám /fő/</u>					
Állami gazd.	-	-	863	965	112
Termelőszöv.	-	-	336	410	122

- nincs azonos tartalmu adat.

Forrás: Mezőgazdasági statisztikai zsebkönyv 1945-1975.
Mezőgazdasági statisztikai zsebkönyv 1976.

1. A vállalati koncentráció megyénkénti vizsgálata Dél-Alföldön 1976-1979. években

A régió megyéinek összehasonlító vizsgálata elsősorban a megyék közötti különbségekre mutat rá. Dél-Alföld területe az ország területének közel 20 %-a /18.257 km.²/. A régió területének megyénkénti megoszlása:

Bács-Kiskun megye	45,8 %	
Békés megye	30,8 %	
Csongrád megye	23,4 %	/14/11 p./

A föld minősége változó, de az országos átlagnál jobb. Dél-Alföld természeti adottságai a mezőgazdaság számára kedvezőek. Belvíz miatt elsősorban Csongrád megye, de Békés megye területének jelentős része veszélyeztetett. Az állatsűrűség Békés megyében a legnagyobb és Bács-Kiskun megyében a legalacsonyabb.

A mezőgazdasági vállalatok^{*} koncentrációja az átszervezést követően a régióban is felgyorsult. Az 1976-1979-es években a mezőgazdasági vállalatok száma országosan 10 %-kal csökkent, illetve ilyen mértékű volt az összevonás, illetve egyesítés. Dél-Alföldön a vállalatok számának csökkenésével mért koncentráció az országosnál alacsonyabb mértékű volt. Bács-Kiskun megyében 7 %-kal,

^{*}mezőgazdasági vállalat alatt az állami gazdaságokat, mezőgazdasági termelőszövetkezeteket, szakszövetkezeteket, közös vállalati egységeit és a mezőgazdasági tevékenységű közös vállalatokat /közös vállalkozás, szövetkezeti közös vállalat/ értem.

Békés megyében 3 %-kal, míg Csongrád megyében az országos mértéket meghaladóan, 12 %-kal csökkent a mezőgazdasági vállalatok száma. / 1/A melléklet/

A közös termőterület^x centralizációja /1/B melléklet/ Csongrád megyében 15 %, a vállalatok számának csökkenését meghaladó mértékű volt. Ennek az oka az, hogy nőtt a szakszövetkezeti tagi használatban lévő földterületek közös használatba vétele, nagyrészt a szakszövetkezetek termelőszövetkezetté változtatásával. Békés és Bács-Kiskun megyékben a földterület koncentrációja meg-egyezett a vállalatok számának csökkenésével / 1 % eltéréssel/.

Az 1/C melléklet szerint az állományi létszám^{xx} a vállalatok számának csökkenésével megközelítően azonos mértékben növekedett.

^xKözös termőterület egyenlő az összes földterület minusz a művelés alól kivett terület és a háztáji, illetve illetményföld területe, szakszövetkezetnél a tagok használatában lévő föld.

^{xx}Az állományi létszám számított létszám, mely a meghatározott munkanapot ledolgozó tagok, az állandó alkalmazottak számát, valamint az időszaki alkalmazottak és alkalmi munkások munkában töltött hónapjai összegzésével határozzák meg. A végzett munkát jobban megközelíti, mint a korábbi aktív tag és alkalmazottak száma.

Az egy vállalatra jutó bruttó állóeszköz abszolút nagysága Békés megyében volt a legnagyobb és Csongrád megyében a legkisebb. A bruttó állóeszköz növekedési indexe folyóáron Csongrád megyében volt a legmagasabb / 137 % / és Békés megyében a legalacsonyabb / 100 % / melléklet/.

Az egy vállalatra jutó üzemi termelési érték / 1/E melléklet/ abszolút értékekben Békés megyében a legnagyobb, a növekedés indexe viszont Bács-Kiskun megyében 139 %. Csongrád megyében a termelési érték növekedési indexe elmaradt a bruttó állóeszköz növekedési indexétől és a költségek növekedésétől is. Az üzemi termelési érték Bács-Kiskun megyében növekedett a legnagyobb mértékben. Ez a növekedés összefügg az anyagköltség növekedésével.

Az anyagköltség növekedési indexe mind három megyében meghaladta az összes költség növekedési indexét. Ez az anyagigényesség nagyobb mérvű növekedését mutatja, amiben az ipari anyagok árszintkülönbsége is szerepet játszott.

A 2. sz. melléklet az eszköz és ráfordítás felszereltség, területi termelékenység és munkatermelékenység növekedését mutatja be. Csongrád megyében az egy ha. közös termőterületre jutó bruttó állóeszköz 1979-ben 52.469 Ft. volt és a növekedési indexe is igen magas 153 %. Ennek magyarázata a nagy beruházások elkészültével függ össze. A területi termelékenység szintén Csongrád megyében a legmagasabb, 56.021 Ft/ha, a növekedési indexe 136 %, ugyanakkor a fajlagos költségfelhasználás

indexe 140 %, ami a tármegyékhez hasonlóan meghaladja az üzemi termelési érték növekedését.

A 3. sz. mellékleten a hatékonysági és jövedelmezőségi mutatókat elemezhetjük. A munkatermelékenység alakulásában megfigyelhető, hogy az a nagyobb üzemi termelési értéket előállító megyékben a nagyobb. A munkatermelékenység javulása a nagyobb vállalati termelési értékkel összefüggést mutat.

A ráfordítások hatékonyságának lazább az összefüggése a vállalati termelési érték volumenével. Hasonló a lekötött eszközök hatékonyság alakulása is.

Malamennyi hatékonysági mutató - a 100 Ft. költségre jutó üzemi termelési érték kivételével - Csongrád megyében a legalacsonyabb.

A munkatermelékenység mutatói Békés megyében a legmagasabbak, a többi hatékonysági mutató Bács-Kiskun megyében a legkedvezőbb.

A három megye közül a koncentráció színvonala Békés megyében a legmagasabb és ezzel összefüggésben a munkatermelékenység is itt alakult a legkedvezőbb.

A megyék közötti koncentráció és hatékonysági mutatók különböző alakulásában számtalan tényező szerepet játszhat. Bizonyos különbségek találhatók megyénként a földek minőségében, a termőhelyi adottságokban. A vizsgálat adatai nem tették lehetővé a vállalati struktúrák,

a szakosodás és a kooperációban meglévő különbségek ellenzését.

A szövetkezeti közös vállalatok meggyenkénti megoszlása is kedvezőtlen Csongrád megyére nézve. /nem volt/. Az együttműködés egyszerűbb formáiról sem mérlegadatokat, sem statisztikai adatokat a régióra vonatkozóan nem álltak rendelkezésemre, így annak hatása sem mérlegelhető.

2. A vállalati koncentráció szektoronkénti vizsgálata

A koncentráció és a hatékonyság fontosabb mutatóit négy év /1976-1979/ adatainak átlagaiból számítva kiegyenlített, az időjárás és egyéb a vállalattól független, évenként ingadozó tényezők hatását csökkentő mutatókat képeztünk. Ezek a mutatók a 4. 5. 6. 7 sz. mellékleteken az állami gazdaságok, mezőgazdasági termelőszövetkezetek és szakszövetkezetek, valamint mezőgazdasági közös vállalatok csoportokban kerültek feldolgozásra. Tovább elemeztük a termelőszövetkezeteket a termőhelyi adottságok szerinti csoportokban is, melynek fontosabb adatait a 8 és 9-es számú melléklet tartalmazza.

Az állami gazdaságok a termelési tényezők és termelés lényegesen magasabb koncentrációját érték el, mint a szféra egyéb vállalatai. A 4. számú táblázat, mely a 4. sz. melléklet adatai alapján készült, a mezőgazdasági termelőszövetkezetek koncentrációjához viszonyítva mutatja be a vállalati koncentrációban vállalatcsoportonként meglévő koncentrációs különbségeket a termelőszövetkezetek %-ában.

4. sz. táblázat

Megnevezés	Állami gazdaság	Mezőgazd.-i szakszöv.	Mg-i közös vállalat
közös földterület	205	67	5
állományi létszám	282	47	24
bruttó állóeszköz	415	36	51
üzemi torn. érték	385	37	69
nettó torn. érték	329	28	19
bruttó jövedelem	274	42	25
nettó jövedelem	242	33	29

Az állami gazdaságok vállalati koncentrációja lényegesen felülmúlja a csfóra többi vállalati csoportjának koncentrációját. Ez a koncentráció különbség a bruttó állóeszközök koncentrációjánál a legnagyobb, 4,15-eszöröse a termelőszövetkezetiének. Az üzemi termelési érték mint átfogó koncentráció mutató, az állóeszközök koncentrációjánál alacsonyabb.

Szektoronkénti eszközfelhasználtság, eszközfelhasználás és jövedelmezőség az 1976-1979. években a termelőszövetkezeti adatok %-ában.

5. sz. táblázat

Megnevezés	Állami gazdaság	Mezőgazd.-i szakszöv.	Mg-i közös vállalat
- egy ha-ra jutó bruttó állóeszk.	202	60	245
- egy főre jutó bruttó állóeszk.	151	69	256
- egy ha-ra jutó költség	141	60	117
- egy főre jutó költség	135	79	367
- jövedelmezőség	58	99	49

Ha a 4-es és 5. sz. táblázat adatait összevetjük megállapíthatjuk, hogy az állami gazdaságok nagyobb vállalati koncentrációja mellett a koncentráció fajlagos mutatói is nagyobbak a szövetkezeti mutatóknál. A mezőgazdasági közös vállalatok fajlagos koncentrációja valamennyi szférában vállalatokat felülmúlja. A magasabb eszköz-felszereltség és költségfelszereltség, illetve felhasználás azonban nem járt magasabb jövedelmezőséggel.

A 6. és 7. sz. melléklet szerint az állami gazdaságok a magas színvonalú vállalati koncentráció mellett csak az egy főre jutó üzemi termelési érték és a területi termelékenységénél értek el magasabb hatékonysági mutatókat a szövetkezeti szférában /teh., szakszöv.,/ vállalatainál. Valamennyi egyéb hatékonysági mutató kedvezőtlenebbül alakult. A mezőgazdasági közös vállalatoknál az egy főre jutó üzemi termelési érték, az állami gazdaságok hasonló adatának 2,4-szerese, a termelőszövetkezeteké 4,5-szöröse. Ez egy magas munkatermelékenységre utal, azonban az egyéb hatékonysági mutatók vonatkozásában a közös vállalatok mutatói is kedvezőtlenebbek voltak a termelőszövetkezeti és szakszövetkezeti hatékonysági mutatóknál. /A területre vetített nettó jövedelem és termelési érték adatok nem jellemzők a közös vállalatoknál./ Az állami gazdaságok hatékonysági mutatóinak kedvezőtlenebb alakulásában szerepe lehet az igen magas állóeszköz koncentrációnak, amelynek optimális volta vitatható. A munkatermelékenység és területi termelékenység ugyan kedvezőbben alakult és a nagyobb termelési volumen bizonyos mértékig kompenzálta is a kedvezőtlenebb hatékonyságból származó jövedelemkiesést. A termelőszövetkezetekhez viszonyított magasabb vállalati koncentráció és alacsonyabb hatékonysági és jövedelmezőségi mutatók közötti kapcsolat valószínűsíthető.

A ezakezővetkezők kedvezőbb hatékonysági mutatóinak alakításában szerepe lehetett a kedvezőtlen termőhely miatti jövedelenkiegészítő támogatásoknak és a tagok által fizetett vagyoni hozzájárulásnak. A ezakezővetkezőti forma az egyéni gazdaság és a termelőszövetkezeti vállalati gazdálkodás sajátos átmeneti formája, amelyben negatívul a tagi gazdaságokban meglévő lehetőségek kihasználása és az itt realizált eredményt, egy részének a ezakezővetkezőti közös gazdaságba való koncentrálása. A ezakezővetkezőt integrált tagi gazdaságokból és koncentrálódó közös gazdaságból tevődik össze, mely egynást erősítő szervezeti egységben van.

A mezőgazdasági ágazatba sorolt önálló vállalati gazdálkodást folytató szövetkezeti közös vállalatok, illetve közös vállalkozások gazdálkodását az alapítók elvárásai is meghatározzák. /alapítói részérdek/. A mezőgazdasági közös vállalatokban általában magasfokú a specializáció és a munkatermelékenység. A termelési volumen nagysága miatt az egyes hatékonysági mutatók kedvezőtlenebb alakulása mellett is jelentős nettó jövedelmet biztosítanak, ami bizonyos mértékig ellensúlyozza a lekötött eszközök alacsonyabb hatékonyságát és a költségérőnyos jövedelem alacsonyabb voltát.

A 8. és 9. sz. melléklet a termelőszövetkezők gazdálkodását elenzi kedvezőtlen és nem kedvezőtlen termőhelyi adottságu csoportokban. A kedvezőtlen termőhelyi adottságu termelőszövetkezőkben az alacsonyabb hatékonyság mögött a rosszabb minőségű földek mellett alacsonyabb eszközellátottság, illetve felezzereltség is meghuzódik. A jövedelmezőség kedvezőbb alakulásában bizonyos szerepe van a jövedelenkiegészítő támogatásoknak, illetve az alacsonyabb elvonásoknak. A Dél-Alföld mezőgazdasági terne-

lőszövetkezeiben az 1976-1979. években a költségvetési befizetések meghaladták a támogatásokat. A kedvezőtlen termőhelyi adottságu termelőszövetkezetekben is a támogatások csak 49.000 Ft-al haladták meg szövetkezetenként a befizetéseket. A gyengébb minőségű földeken gazdálkodó termelőszövetkezeteknél magasabb a földellátottság. A nem kedvezőtlen adottságu termelőszövetkezetek területi termelékenységének az 50 %-át is alig érik el:

- az egy ha.-ra jutó üzemi termelési érték 50 %-a,
- az egy ha.-ra jutó nettó jövedelem 48 %aa.

Az egy főre jutó bérezínvonalat is csak úgy tudják közelíteni a termelőszövetkezeti szintvonalhoz, hogy a bruttó jövedelem 68 %-a bér és 32 %-a nyereség, ugyanezen adatok a nem kedvezőtlen adottságu szövetkezetekben 60 % bér, 40 % nyereség. A viszonylag kedvezőbb jövedelmességgé, ill. a támogatások, a bérszint közelítéseén túl alig nyújtanak lehetőséget az alacsonyabb eszközellátottság javítására, a kedvezőtlen termőhelyi adottságok csökkentésére.

3. A vállalati koncentráció és a hatékonyság a terület volumene szerint

Dél-Alföld állami gazdaságai viszonylag egyenletesen oszlanak meg a 10. számú melléklet szerint képzett területi kategóriák között. Megjegyzem, hogy a vállalatok darabszám szerinti csoportosítása mögött a kisebb vállalatok is nagyobb terület volument képvisel a nagyobb területi kategóriában. A mezőgazdasági termelőszövetkezetek többmint 40 %-a a 2001-4000 ha.-os területi kategóriában helyezkedik el. A szövetkezetek 50 %-ot meghaladó része a 2000 ha. alatti közös mezőgazdasági területen gazdálkodott. A mezőgazdasági közös vállalatok területi volumene szerint nem voltak csoportosíthatók, mivel általában nem területen folytatják termelési, gazdálkodási tevékenységüket.

Az állami gazdaságokban /11. sz. melléklet/ ha területi kategóriánként vizsgáljuk a különböző hatékonysági mutatókat és a jövedelmezőséget megállapíthatjuk, hogy a költségarányos jövedelem a 8001-10000 ha-os területi kategóriába eső vállalatoknál volt a legmagasabb és a 6001-8000 ha-os kategóriában a legalacsonyabb.

Az 1.000 Ft. költségre jutó nettó termelési érték a 10.000 ha. feletti vállalatoknál a legmagasabb és a nettó jövedelemhez hasonlóan a 6001-8000 ha-os kategóriában a legalacsonyabb.

A folyamatos ráfordítások hatékonysága /11/A melléklet/ a vállalatok területi méretének növekedésével nem mutat összefüggést. A terület volumenének növekedése

és a lekötött eszközök hatékonysága és a jövedelmezőség mutatóinak elemzése során hasonló megállapításra jutunk.

A mezőgazdasági termelőszövetkezeteknél a 4001-8000 ha. területű vállalatoknál volt a legkedvezőbb a folyamatos ráfordítások, az eszközlekötés hatékonysága és a jövedelmezőség. Sem az alacsonyabb, sem a magasabb területű termelőszövetkezetek átlagos adatai nem mutatnak összefüggést ezekkel a hatékonysági mutatókkal.

A szakszövetkezetek esetében /13 sz. melléklet/ szintén hasonló következtetésre juthatunk.

A területi termelékenység /11-13/D mellékletek/ elemzése a terület volumene kategóriákba eső vállalatok átlagadatai alapján arra engednek következtetni, hogy ezek a fajlagos mutatók a legalacsonyabb területi kategóriába eső vállalatoknál a legmagasabbak és a területi méret növekedésével csökkenésük tapasztalható. Termelőszövetkezetekre vonatkozóan hasonló összefüggéseket tárt fel Andrásy Adél is. / 2/1441 p./ A területegységre jutó nyereség és a területegységre jutó üzemi termelési érték elemzése arra enged következtetni, hogy a magasabb területi centralizáció nem eredményezi a területi termelékenység javulását, sőt ennek csökkenése tapasztalható. A területi volumen és a hatékonyság ilyen alakulása a szűkegesnél nagyobb mértékű egyesítésekre és összevonásokra is utal. A vállalatok területi méretének növelésében alapvetően nem a hatékonysági szempontok érvényesültek, illetve a nagyobb méretű vállalatok nem tudták kihasználni a lehetőségeiket.

A területi volumen növekedése és a munkatermelékenység között szorosabb, pozitív irányú kapcsolat tapasztalható, az állami gazdaságokban és termelőszövetkezetekben. Azonban ez a kapcsolat még a négy év átlagadatai alapján is mutat bizonyos ingadozást. A szakszövetkezeteknél ez az összefüggés kevésbé határozott, ami a földek gyengébb minőségével is összefügg.

Összefoglalva: megállapítható, hogy a területi volumen növekedése és a hatékonyság mutatói nem mutatnak pozitív irányú összefüggést. Ez alól kivételt képez a munkatermelékenység alakulása, mely a területi méret növekedésével kedvezőbben alakult. A területi méretek növelésétől nem várható a hatékonyság javulása, mivel a centralizáció önmagában nem változtatja meg a termelés szerkezetét, az ágazati koncentrációt, az alkalmazott technikát, technológiát, stb. Általában kialakultak a nagyüzemi termelés, technika, technológia alkalmazásához szükséges területi méretek sőt a nagyobb mezőgazdasági vállalatok jelentős részénél az elmozdás alapján valószínűsíthető a területi koncentrációnak az optimálisnál is magasabb foka.

4. A vállalati koncentráció és a hatékonyság a termelés volumene szerint

A vállalati koncentráció legátfogóbb mutatója az egy vállalatra jutó termelési érték, melyben tükröződik a termelési tényezők mennyisége és minősége, valamint azok felhasználásának hatékonysága.

A vállalatok megoszlását termelési érték kategóriák szerint a 10. sz. melléklet mutatja be. A termelési érték kategóriákban a termelőszövetkezetek száma valamivel jobban tömörül az alsóbb termelési volumenű kategóriákban, mint a területi kategóriák esetében. A nagyobb területű termelőszövetkezetek aránya néhány %-kal nagyobb mint a nagyobb termelési értéket előállító szövetkezetek aránya. A szövetkezetek és a közös vállalatok ilyen termelési érték kategóriák szerinti csoportokban sem voltak elemezhetők. Így ez az elemzés a mezőgazdaság két alapvető vállalati szektorára, az állami gazdaságokra és a termelőszövetkezetekre terjedt ki. Dél-Alföld állami gazdaságai /1976-ban egy állami gazdaság kivételével/ a 101 milliós termelési érték feletti kategóriákban voltak.

A termelési volumen kategóriánkénti hatékonysági mutatókat a 14. és 15. sz. mellékletek mutatják be. A folyamatos ráfordítások hatékonysága az 500 milliós termelési érték fölötti állami gazdaságokban volt a legnagyobb, ezután a 201-300 milliós kategória következik. Az 1.000 Ft-ra jutó jövedelem a legalacsonyabb a legkisebb termelési értéket előállító gazdaságok csoportjában. Bizonyos ingadozással, de a nagyobb termelési értéket elő-

állító gazdaságokban alakult kedvezőbben a folyamatos ráfordítások és a lekötött eszközök hatékonysága. A jövedelmezőség is hasonló tendenciát mutat.

A termelőszövetkezetek folyamatos ráfordítás hatékonysági mutatói is a legalacsonyabb termelési érték kategóriába tartozó vállalatoknál a legalacsonyabbak és az átlagon valamivel felüliek a legmagasabbak, míg 301 millió fölüli termelésűeknél valamelyest csökkent. A lekötött eszközök hatékonysága és a jövedelmezőség szintén az átlagos méretű vállalat fölötti kategóriákban a kedvezőbb. A nagyobb termelési értéket előállító vállalatok hatékonysága valamelyest jobb, ha nem is ugyanolyan arányban ahogy a termelési érték emelkedik.

A vállalati termelési érték volumene és a területi termelékenység /az egy ha. területre jutó jövedelem és üzemi termelési érték/ között egyenesirányú, határozott kapcsolata állapítható meg az állami gazdaságokban és a termelőszövetkezetekben is. A területi termelékenység növekedésében az egyszeri és folyamatos ráfordítások növekedésének van megalapozó szerepe. Mivel a ráfordítások hatékonysága sem volt általában kedvezőtlenebb a vállalati termelés növekedése mellett, ez a magasabb területi termelékenység, illetve vállalati koncentráció nagyobb nyereségtömeget és nagyobb fejlesztési lehetőséget is eredményez. Végi Ferenc már 1977-ben /Gazdálkodás 1977/2/ hasonló megállapításokat tett, és megállapította ennek differenciáltságot fokozó hatását is. A vállalati termelési érték volumene és a munkatermelékenység között szintén határozott kapcsolat tapasztalható mindkét szektorban. A nagyobb termelési értéket előállító kategóriába tartozó vállalatoknál nagyobb az egy főre jutó jövedelem és az egy főre jutó üzemi termelési érték is. A nagyobb munkaterme-

lékonyosság nagyobb technikai felszereltséggel jár együtt. A vállalati termelés volumene, a területi termelékenység és a munkatermelékenység ilyen kapcsolata azt mutatja, hogy a termelés vállalati növekedésének meghatározója a belső felhalmozás, az élő és holtmunka befektetése növekedése.

A termelési volumen és a különböző hatékonysági mutatók elemzése során összefoglalva az előbbieket állapíthatjuk meg:

- A folyamatos ráfordítások és a lekötött eszközök hatékonysága a termelési volumen növekedésével nem mutat negatív irányú kapcsolatot, sőt a legkedvezőbb hatékonysági mutatók az átlagos termelési érték volument elérő, néhány mutatónál azt meghaladó csoportban található.
- Egyértelműbb összefüggés van a nagyobb termelési értéket előállító állami gazdaságok és mezőgazdasági termelőszövetkezetek nagyobb területi termelékenysége és munkatermelékenysége között.
- A termelőszövetkezetek hatékonysági és jövedelmezőségi mutatói az azonos vállalati termelési méret szerinti csoportokban is kedvezőbb, mint az állami gazdaságoké.

5. A koncentráció és hatékonyság kapcsolatának vizsgálata korreláció számítással

Az előző 1., 2., 3., 4. fejezetben a koncentráció és a hatékonyság kapcsolatát különböző ismérvek alapján végzett csoportosítás alapján elemeztük. A csoportátlagok viszonyításával az átlagok összefüggéseit tárhatjuk fel.

A két változás lineáris korreláció számítását a területi volumen és az üzemi termelési érték volumene, mint független változók és függő változók-ként az

- üzemi termelési érték,
- egy főre jutó üzemi termelési érték,
- 1.000 Ft. lekötött eszközre jutó termelési érték,
- 100 Ft. költségre jutó nettó jövedelem

mutatók alapján végeztük. A korreláció számításához a Dél-Alföld mezőgazdasági vállalatainak 1976-1979-es évekre vonatkozó adatait összevontuk, hogy nagyobb esetezámot kapjunk.

A területi koncentráció és a vállalati eredménymutatók korrelációs együtthatói - a 16. sz. melléklet - közül a területi volumen és az üzemi termelés volumene mutat erőse^x kapcsolatot az állami gazdaságoknál és a termelőszövetkezeteknél. A szövetkezeteknél ez a kapcsolat közepes, míg a közös vállalatok esetében - ahol nem jellemző a földdel való gazdálkodás - az összefüggés nem szignifikáns.^{xx} Az állami gazdaságoknál a terület volumene a lekötött eszközök hatékonyságával mutat még laza

pozitív kapcsolatot. A termelőszövetkezetek és az árkészőszövetkezetek területi volumene és a lekötött eszközöknek hatékonysága szignifikáns jelentéktelen, illetve laza negatív kapcsolatot mutat. A mezőgazdasági közös vállalatoknál ez a kapcsolat nem szignifikáns.

A 100 Ft. költségre jutó jövedelennel nincs szignifikáns kapcsolat egyetlen vállalati szférában sem.

A közös vállalatok sajátos helyzete miatt a területi volumen és a hatékonysági mutatók kapcsolata - az egy főre jutó termelési érték kivételével - nem értékelhető, nem szignifikáns.

Az üzemi termelési érték és az eredmény kapcsolata Dél-Alföldön az 1976-1979-es években a 17. sz. melléklet szerint alakult: A termelési volumen és az egy főre jutó termelési érték /munkatermelékenység/ kapcsolata valamennyi mezőgazdasági vállalati szférában szoros, vagy ahhoz közelálló kapcsolatot mutat.

XXA korrelációs együtthatók minősítése az alábbiak szerint történt:

0- 0,2	között	jelentéktelen
0,2- 0,4	"	laza
0,4- 0,6	"	közepes
0,6 -tól	szoros	a kapcsolat.

XX Szignifikancia vizsgálat a korrelációs együttható ugynevezett "t" értékének kiszámítása alapján történt, a Student-féle táblázat - 5 %-os szignifikancia szintje mellett - alapján értékelve.

A közös vállalatok szakosított, integrált tevékenységével, hasonlóan a szakszövetkezeti közös tevékenységénél is a tagi gazdálkodáson kívüli tevékenységek közbe, specializált és viszonylag koncentrált elvégzésében keresendő a szorosabb korrelációk egyúttal magyarázata.

A termelési volumen és a lekötött eszközök kapcsolata a mezőgazdasági közös vállalatoknál laza, az állami gazdaságoknál szoros, míg a szakszövetkezeti szférában jelentéktelen, szakszövetkezeteknél nem szignifikáns.

A termelési volumen és a 100 Ft. költségre jutó jövedelem kapcsolata az állami gazdaságoknál laza, termelőszövetkezeteknél jelentéktelen, pozitív irányú. A mezőgazdasági szakszövetkezetekben és közös vállalatoknál ez a kapcsolat nem szignifikáns, nem értékelhető.

Összefoglalva az alábbi megállapítást tehetjük: A mezőgazdasági vállalatok területi volumene a hatékonysági mutatókkal - az üzemi termelési értéket nem ide sorolva - az állami gazdaságoknál a lekötött eszközök hatékonysága kivételével nem mutat még laza, pozitív összefüggést sem.

A kapcsolat a termelési volumen és a hatékonysági mutatók között kedvezőbben alakul. A termelési volumen és a munkatermelékenység közepes, illetve szoros kapcsolatot mutat. A lekötött eszközök hatékonyságával való összefüggés - az állami gazdaságok kivételével - laza, a szakszövetkezeteknél nem szignifikáns.

A 100 Ft. költségre jutó jövedelemmel való kapcsolatot az állami gazdaságoknál laza, a termelőszövetkezeteknél jelentéktelen, míg a szakaszövetkezetnél és a mezőgazdasági közös vállalatoknál nem tapasztalható egyértelmű összefüggés. A nagyobb és kisebb termelési volumenű vállalatok 100 Ft. költségre jutó jövedelme egyértelműen nem nagyobb, vagy kisebb.

MEGÁLLAPÍTÁSOK ÖSSZEGZÉSE, KÖVETKEZTETÉSEK

- A mezőgazdasági termelés dinamikusan növekedett a régióban. Nőtt a termelés állóeszköz és anyag /energia/ igényessége is. Ez az összefüggés a nagyüzemi, iparszerű termelés technikai, technológiai feltételeinek kialakításával kapcsolatos. Az eszközigényességet növeli az, hogy csökkenő földterületen kell a termelést növelni és jellemző az élők munkájának holtmunkával való helyettesítése Dél-Alföld mezőgazdaságára is. Az ipari eredetű anyagok növekvő aránya az árdiszparitás miatt nagyobbak tünteti fel a mezőgazdaság eszközigényességét, és rontja a hatékonysági mutatóit is.
- A vállalati koncentráció a régióban Békés megyében a legmagasabb színvonalú, amely magasabb munkatermelékenységgel és viszonylag kedvező hatékonysággal párosul. Bács-Kiskun megyében a jövedelemmel összefüggő hatékonysági mutatók a kedvezőbbek. Csongrád megyében a koncentráció színvonala a legalacsonyabb, de a vállalati méretek növekedési indexe itt a legmagasabb. Csongrád megyében a legalacsonyabb a jövedelmezőség és a hatékonyság. A megyék közötti különbségek okainak feltárása további vizsgálatot igényel.
- A vállalatok területi mérete nem meghatározója a régióban sem a hatékonyságnak. Általában az összevonásoktól és egyesítésektől nem várható a hatékonyság javulása. A vállalatok területi méretei valószínűsíthetően meghaladják az optimális szintet. Hazánkban a mezőgazdaság szocialista átszervezését követő időszakban a vállalatok

területi méreteinek növelését elsődleges feladatnak tekintettük. Azokban a vállalatokban ahol a területi méret az optimális szintet meghaladta, sem került sor dekoncentrációra, még a hatékonyság jelentős csökkenése esetén sem.

- A vállalati méretek, illetve a koncentráció legátfogóbb mutatója az üzemi termelési érték /bruttó termelési érték/. A termelési értékkel kifejezett vállalati koncentráció és a hatékonyság kapcsolata a vizsgálat során többféle módon is igazolódott. Általában a nagyobb termelési értéket előállító állami gazdaságok és mezőgazdasági termelőszövetkezetek nagyobb területi termelékenységét és munkatermelékenységet értek el. Az egyéb hatékonysági mutató sem mutat a termelési volumen növekedésével fordított arányú összefüggést, mint országosan néhány vizsgálat ezt mutatja. A mutatók alapján Dél-Alföld mezőgazdasági vállalatainak koncentrációja valamivel optimálisabbnak tekinthető az országos átlagnál.
- A termelőszövetkezetek hatékonysági mutatói továbbra is kedvezőbben alakulnak, mint az állami gazdaságoké. Az állami gazdaságok területi és állóeszköz koncentrációja meghaladja az optimális szintet.
- A kedvezőtlen termőhelyi adottságu termelőszövetkezetek és szakszövetkezetek, az alacsony fajlagos és vállalati koncentráció ellenére a legkedvezőbb jövedelmezőséget érték el. A támogatások és elvonások különbsége alacsony, csak 49.000 Ft. jut egy kedvezőtlen adottságu termelőszövetkezetre a régióban 1976-1979-es években. A kedvezőtlen és nem kedvezőtlen adottságu termelőszövetkezetekben az elvonások együttesen meghaladták a támogatások összegét. A koncentráció kedvezőbb alakulása mellett is

érvényes a régióra Andrássey Adél azon megállapítása, hogy "A nagyobb vállalatméret előnye szinte kizárólagosan a beruházások jobb finanszírozási lehetőségére szűkül" valamint az hogy a "Nagyüzemi gazdaságaink jelentős hányadában a termelőerő-koncentrációhoz képest nem elég fejlett a munkanegosztás, a specializáció és a kooperáció." /2/137 p./

**Mezőgazdasági vállalatok koncentrációja
Dél-Alföldön**

A/ Mezőgazdasági vállalatok számának alakulása megyénként

1.sz.melléklet

É v e k	B á c s db	megye Index: 1976=100	Békés db	megye Index: 1976=100	Csongrád db	megye Index: 1976=100
1976	168	100	110	100	95	100
1977	162	96	108	98	92	97
1978	161	96	108	98	84	88
1979	156	93	107	97	84	88

B/ Egy vállalatra jutó közös termőterület

É v e k	B á c s ha	megye Index: 1976=100	Békés ha	megye Index: 1976=100	Csongrád ha	megye Index: 1976=100
1976	3.338	100	4.095	100	3.177	100
1977	3.434	103	4.117	101	3.386	107
1978	3.465	104	4.180	102	3.682	116
1979	3.588	107	4.196	102	3.655	115

C/ Egy vállalatra jutó állományi létszám

É v e k	B á c s fő	megye Index: 1976=100	Békés fő	megye Index: 1976=100	Csongrád fő	megye Index: 1976=100
1976	428	100	451	100	393	100
1977	445	104	455	101	409	104
1978	446	104	454	101	437	111
1979	464	108	464	103	433	110

D/ Egy vállalatra jutó bruttó állóeszköz

1.sz. melléklet

É v e k	B á c s megye m/Ft.	Index: 1976=100	Békés megye m/Ft.	Index: 1976=100	Csongrád megye m/Ft.	Index: 1976=100
1976	103.837	100	114.818	100	101.348	100
1977	116.428	112	126.556	110	112.775	111
1978	127.807	123	138.050	120	133.161	131
1979	140.994	136	151.730	132	138.602	137

E/ Egy vállalatra jutó termelési érték

É v e k	B á c s megye m/Ft.	Index: 1976=100	Békés megye m/Ft.	Index: 1976=100	Csongrád megye m/Ft.	Index: 1976=100
1976	91.372	100	105.504	100	76.371	100
1977	110.268	121	119.337	113	89.441	117
1978	114.275	125	125.015	118	99.945	131
1979	127.040	139	130.880	124	102.687	134

F/ Egy vállalatra jutó összes költség alakulása

É v e k	B á c s megye m/Ft.	Index: 1976=100	Békés megye m/Ft.	Index: 1976=100	Csongrád megye m/Ft.	Index: 1976=100
1976	73.976	100	83.239	100	60.129	100
1977	93.023	125	95.272	114	70.361	117
1978	97.421	131	107.012	128	83.221	138
1979	104.001	140	112.363	135	86.921	144

G/ Egy vállalatra jutó nettó anyagköltség alakulása

É v e k	B á c s megye m/Ft.	Index: 1976=100	Békés megye m/Ft.	Index: 1976=100	Csongrád megye m/Ft.	Index: 1976=100
1976	41.937	100	49.633	100	32.295	100
1977	52.985	126	58.251	117	38.264	118
1978	57.751	138	65.075	131	46.383	143
1979	63.903	152	67.471	136	47.577	147

**Eszköz illetve anyagi ráfordítás, felszereltség, területi
termelékenység, munkatermelékenység és indexe**

2.sz. melléklet

M e g n e v e z é s :	É v e k	B á c s megye		Békés megye		Csongrád megye	
		Ft.	Index: 1976=100	Ft.	Index: 1976=100	Ft.	Index: 1976=100
Egy ha. közös termőterületre	1976	31.148	100	26.914	100	34.094	100
jutó bruttó állóeszköz	1979	38.592	123	33.777	125	52.469	153
Egy fő állományi létszámra	1976	218.961	100	297.902	100	229.261	100
jutó bruttó állóeszköz	1979	272.612	124	358.948	120	282.473	123
Egy ha. közös termőterületre	1976	24.372	100	19.859	100	32.655	100
jutó költség	1979	33.370	137	25.451	128	45.822	140
Egy fő állományi létszámra	1976	163.677	100	225.254	100	141.232	100
jutó költség	1979	207.622	127	279.280	124	180.377	128
Egy ha. közös területre jutó	1976	29.182	100	25.323	100	41.155	100
üzemi termelési érték	1979	38.777	132	30.594	121	56.021	136
Egy fő állományi létszámra jutó	1976	193.634	100	273.210	100	174.156	100
üzemi termelési érték	1979	243.403	124	313.239	114	210.585	121

Dél-Alföld mezőgazdasági vállalatainak hatékonyság alakulása negyénként

3.ez. melléklet

M e g n e v e z é s	Évek	B á c s - K. B é k é s	Csongrád	
		n e g y e		
		Ft.	Ft.	Ft.
I. Munkatermelékenység				
egy főre jutó	1976	18.114	19.008	11.923
nettó	1977	27.307	28.874	21.947
jövedelem	1978	25.126	25.964	17.263
	1979	21.063	20.230	15.413
átlag		22.902	23.519	16.636
egy főre jutó	1976	195.834	273.210	174.156
üzemi	1977	227.793	297.250	192.855
termelési	1978	236.831	309.626	202.542
érték	1979	243.403	313.239	210.585
átlag		225.965	298.331	195.034
II. Ráfordítás hatékonysága				
100 ft.	1976	12,5	11,3	9,3
költségre jutó	1977	15,4	14,7	15,5
nettó	1978	13,1	11,0	9,9
jövedelem	1979	12,5	8,0	9,0
átlag		13,4	11,2	10,9
100 ft.	1976	57,9	51,5	56,1
költségre	1977	49,3	53,2	57,8
jutó nettó	1978	48,3	38,7	45,4
termelés	1979	68,3	38,5	47,1
átlag		55,9	45,5	51,6
100 ft.	1976	123	127	127
költségre jutó	1977	118	125	127
üzemi	1978	117	112	120
termelés	1979	122	116	118
átlag		120	120	123

III. Eszközlekötés hatékonysága

3.sz. melléklet

Megnevezés	Évek	B á c s -K.	B á k é s m e g y e	Csongrád
1000 Ft. bruttó	1976	70,7	61,3	48,2
álló és forgó	1977	102,3	83,1	78,9
eszközre jutó	1978	81,8	69,2	52,7
nettó jövedelen	1979	65,3	49,4	46,6
	átlag	80,0	65,7	56,6
1.000 Ft. bruttó	1976	741	764	644
álló és forgó	1977	804	787	665
alapra jutó	1978	767	745	633
üzemi termelés	1979	733	728	627
	átlag	761	756	647
1.000 Ft.	1976	303	284	288
álló és forgó	1977	277	280	298
alapra jutó	1978	286	234	241
nettó termelés	1979	273	231	245
	átlag	285	257	268

IV. Jövedelmezőség

100 Ft.	1976	9,5	8,8	6,6
üzemi termelési	1977	12,4	10,6	11,6
értékre jutó	1978	12,5	8,6	7,1
nettó jövedelen	1979	8,2	5,7	6,9
	átlag	10,6	8,4	8,0

Szektoronkénti vállalati koncentráció Dél-Alföld mezőgazdaságában
1976 - 1979 években

4. sz. melléklet

M e g n e v e z é s	Állami gazdaság e g y	Mezőgazd. term.ezöv. vállalatra	Szakező- vetkezet j u t ó	Mezőgazd.-i Közös Váll. m/Ft.
Állóeszk.bruttó érték	460.489	110.892	39.687	56.421
Nettó jöv.	25.007	10.329	3.887	2.946
Bruttó jöv.	72.419	26.389	11.055	6.657
Nettó termelés ^x	126.313	39.302	11.118	7.537
Üzemi termelés	376.227	97.632	35.815	67.149
Állományi létezés fő	1.208	428	200	102
Közös termőterület ha.	7.554	3.692	2.477	171

Szektoronkénti átlagos eszközfelhasználtság, eszközfelhasználás és
jövődolmozóság 1976, 1979. években.

5. sz. melléklet

Szektor	egy ha-ra jutó bruttó állóeszk.	egy főre jutó bruttó állóeszk.	egy ha.-ra jutó költség	egy főre jutó költség	Jöve- dölne- zéség
Állami gazd.	68.486	388.725	43.802	248.948	5,7
Mg.term.ezöv.	33.851	257.116	31.028	184.281	9,9
Szakezővetk.	20.404	178.345	18.470	145.185	9,8
Mg.Közös Váll.	82.808	658.891	36.233	676.769	4,9

^xÜzemi termelési értékből számított adat.

Forrás: PM. BEVIG. Üzemsoros mérlegadatok 1976, 1977, 1978, 1979.

A munkatermelékenység és a területi termelékenység alakulása
Dél-Alföld mezőgazdasági vállalataiban 1976, 1979,
években

6. sz. melléklet

Megnevezés	Állami gazdaság	Mezőgazd. term.szöv. f o r i n t	Szakszö- vetkezet	Mezőgazd. Közös Váll.
Egy főre jutó nettó jövedelem	18,259	22,215	16,924	28,166
Egy főre jutó üzemi termelés	300,480	220,980	156,892	709,477
Egy ha.-ra jutó nettó jövedelem	3,393	3,841	2,226	2,463
Egy ha.-ra jutó üzemi termelés	53,130	37,809	20,239	37,062

A folyamatos ráfordítás és eszközlekötés hatékonysága Dél-
Alföld mezőgazdasági vállalataiban 1976, 1979 években

7. sz. melléklet

Megnevezés	Állami gazdaság	Mezőgazd. term.szöv. f o r i n t	Szakszö- vetkezet	Mezőgazd. Közös Váll.
100 Ft. költségre ju- tó nettó jövedelem	7,1	12,7	14,2	4,9
100 Ft. költségre ju- tó nettó termelés	41	52	63	19
100 Ft. költségre ju- tó üzemi termelés	122	122	107	104
100 Ft. br. álló + for- gós-ra jutó nettó jöv.	3,7	7,1	8,9	5,2
100 Ft. br. álló + for- gós-ra jutó nettó term.	19,6	28,2	29,5	17,1
100 Ft. br. álló + for- gós-ra jutó üzemi term.	59,5	71,5	75,2	125,1

Eszközfelszereltségi, eszközfelhasználási és egyéb jellemző mutatók Dél-Alföld kedvezőtlen és nem kedvezőtlen mezőgazdasági termelőszövetkezeteiben
1976-1979 években.

8. sz. melléklet

M e g n e v e z é s	termelőszövetkezetek adottság szerint	
	kedvezőtlen	nem kedvezőtlen
Egy hektár termőterületre jutó bruttó állóeszköz	24.383	36.033
Egy hektár közös termőterületre jutó bruttó álló és forgóalap	28.235	41.017
Egy hektár közös termőterületre jutó költség	20.650	33.419
Egy fő állományi létszámra jutó bruttó állóeszköz	198.463	270.585
Egy fő állományi létszámra jutó bruttó állóeszk. és forgóal.	282.365	354.611
Egy fő állományi létszámra jutó bérköltség	34.093	38.175
Egy termelőszövetkezetre jutó költségvetési befizetések és támogatások egyenlege n/Ft.	- 49	6.839

A bruttó jövedelem összetétele és megoszlása Dél-Alföld kedvezőtlen és nem kedvezőtlen adottságú mezőgazdasági termelőszövetkezeteiben

M e g n e v e z é s	termelőszövetkezetek adottság szerint			
	kedvezőtlen		nem kedvezőtlen	
	n/Ft.	%	n/Ft.	%
Nettó jövedelem / üzem	6.038	32	11.315	40
Bérköltség / üzem	12.853	68	16.797	60
Bruttó jövedelem / üzem	18.891	100	28.112	100

Fontosabb hatékonysági mutatók Dél-Alföld kedvezőtlen és nem kedvezőtlen adottságú mezőgazdasági termelőszövetkezeteiben 1976, 1979, években

9. sz. melléklet

M e g n e v e z é s	Termelőszövetkezet adottság szerint	
	kedvezőtlen	nem kedvezőtlen
	f o r i n t	
I. A munkatermelékenység		
egy főre jutó nettó jöv.	15.340	23.794
100 Ft. bérköltségre ju- tó nettó jövedelem	47	67
Egy főre jutó üzemi term.	161.633	234.618
II. A folyamatos ráfordítás hatékonysága		
1000 Ft. összköltségre ju- tó nettó jövedelem	112	130
1000 Ft. összköltségre ju- tó nettó termelés	431	649
1000 Ft. összköltségre ju- tó üzemi termelés	1.070	1.243
III. Az eszközlekötés hatékonysága		
1.000 Ft.bruttó állóeszköz és forgóalapra jutó nettó jöv.	64	77
1.000 Ft. bruttó álló- és for- góalapra jutó nettó termelés	229	297
IV. A területi termelékenység		
egy ha.-ra jutó üzemi termelés	21.044	41.672
egy ha.-ra jutó nettó jöv.	2.119	4.438
V. A jövedelmezőség		
100 Ft. termelés nettó jövedelem tartalma	10,9	9,6

A mezőgazdasági vállalatok megoszlása területi és
termelési érték volumen szerint Dél-Alföldön /%/

10. sz. melléklet

Megnevezés	év	Területi kategóriák /ha/					
		2.000	2.001- 4.000	4.001- 6.000	6.001- 8.000	8.001- 10.000	10.000 felett
Állami	1976	0	22	22	22	15	19
gazdaság	1979	0	12	24	24	16	24
Mezőgazdasági	1976	16	45	25	8	3	1
termelőszöv.	1979	16	41	31	7	3	2
Mezőgazdasági	1976	54	30	12	4	0	0
szakszövetk.	1979	49	27	17	5	2	0
Szövetk.Mg.	1976	100	00	0	0	0	0
közös váll.	1979	100	0	0	0	0	0

Megnevezés	év	Termelési érték kategóriák /m/Ft./					
		100	101- 200	201- 300	301- 400	401- 500	500 felett
Állami	1976	4	30	29	18	4	15
gazdaság	1979	0	24	12	16	24	24
Mezőgazdasági	1976	68	27	4	1	0	0
termelőszöv.	1979	56	35	7	1	1	0
Mezőgazdasági	1976	100	0	0	0	0	0
szakszövetk.	1979	90	7	3	0	0	0
Szövetk.Mg.	1976	94	0	0	6	0	0
közös váll.	1979	69	23	0	8	0	0

A ráfordítások hatékonysága és a jövedelmezőség alakulása a területi koncentráció
szerint Dél-Alföld állami gazdaságaiban

11. sz. melléklet

M e g n e v e z é s	Évek	Területi kategóriák					h o k t á r
		2001- 4000	4001- 6000	6001- 8000	8001- 10000	10.000 felett	
A. Folyamatos ráfordítás hatékonysága							
1.000 Ft. összköltségre jutó nettó jövedelem	1976	65,4	61,8	49,9	108,9	60,3	
	1977	119,8	112,7	86,9	101,1	141,3	
	1978	67,4	94,9	26,4	108,1	91,4	
	1979	68,1	77,6	29,7	85,0	61,8	
	átlag	80,1	87,5	48,2	100,7	88,7	
1.000 Ft. költségre jutó nettó termelés	1976	483,6	456,1	267,2	473,8	556,6	
	1977	418,5	555,6	334,0	293,2	564,3	
	1978	231,6	470,5	204,3	341,8	491,3	
	1979	416,6	523,8	302,5	349,3	440,2	
	átlag	387,5	501,5	277,0	364,5	513,1	

B. Eszközleltés hatékonysága

1.000 Ft. bruttó állóeszk. +	1976	28,3	25,7	25,6	51,3	31,1
forgóalapra jutó	1977	55,3	53,6	45,7	57,2	71,1
	1978	29,0	46,3	14,9	59,3	49,8
nettó jövedelem	1979	33,9	36,6	15,6	46,7	32,5
	átlag	36,6	40,5	25,4	53,6	46,1
1.000 Ft. bruttó állóeszk. +	1976	209,4	189,9	137,2	223,0	286,8
forgóalapra jutó	1977	193,4	264,2	175,7	166,1	283,5
	1978	99,6	229,9	115,5	187,5	267,7
nettó termelés	1979	207,7	247,6	159,0	192,0	231,3
	átlag	177,5	232,9	146,8	192,1	267,3

C. Jövedelmezőség

100 Ft. üzemi termelésre	1976	5,1	4,9	4,5	8,5	4,5
jutó nettó	1977	9,7	8,2	7,5	9,0	10,3
	1978	6,5	7,4	2,5	9,3	7,4
jövedelem	1979	5,4	5,8	2,6	7,3	4,8
	átlag	6,6	6,5	4,2	8,5	6,7

D. Területi termelőkenység

Egy ha. közös termőterü-	1976	3.393	1.947	2.068	4.061	1.710
letre jutó nettó	1977	6.949	4.266	4.344	4.024	4.232
jövedelem	1978	3.867	4.011	1.346	5.277	3.079
	1979	5.484	3.198	1.380	4.918	2.257
átlag		4.923	3.355	2.284	4.570	2.819
Egy ha. közös termőterü-	1976	66.199	39.473	45.070	47.455	37.876
letre jutó üzemi	1977	71.505	51.399	57.848	44.598	40.804
termelési érték	1978	59.473	53.948	52.906	56.660	43.737
	1979	100.049	54.629	52.499	62.207	46.080
átlag		74.306	49.862	52.080	52.730	42.124

E. Munkatermelőkenység

Egy fő állományi lét-	1976	13.925	13.167	12.046	22.856	12.290
számra jutó nettó	1977	29.299	26.909	22.818	27.577	32.634
jövedelem	1978	16.735	24.739	7.915	31.376	23.743
	1979	20.122	20.936	7.991	23.842	18.023
átlag		20.020	21.412	12.692	26.412	23.922
Egy fő állományi lét-	1976	271.699	266.955	262.533	267.084	272.293
számra jutó üzemi	1977	301.472	323.028	303.878	305.614	314.677
termelési érték	1978	257.412	332.715	311.079	336.880	337.251
	1979	367.104	367.698	304.076	325.825	367.987
átlag		299.421	320.099	295.391	308.850	323.052

Ráfordítások hatékonysága és a jövedelmezőség alakulása a területi koncentráció szerint Dél-Alföld mezőgazdasági termelőszövetkezeteiben

12. sz. melléklet

Megnevezés	Évek	Területi kategóriák h e k t á r					
		0- 2000	2001- 4000	4001- 6000	6001- 8000	8001- 10000	10.000 felett
A. Folyamatos ráfordítások hatékonysága							
1.000 Ft. költségre	1976	123,2	117,3	127,5	138,0	124,6	149,8
jutó nettó	1977	172,8	144,8	159,4	169,0	107,2	200,6
	1978	119,6	118,2	139,1	169,8	114,4	150,1
jövedelem	1979	82,2	95,9	113,4	142,1	112,9	37,0
	átlag	124,4	119,0	134,8	154,7	114,7	134,3
1.000 Ft. költségre	1976	509,4	567,0	609,4	560,2	471,3	534,5
jutó nettó	1977	483,4	454,7	545,3	568,3	448,2	601,0
	1978	366,5	449,3	477,9	503,3	370,6	341,6
termelés	1979	338,0	436,7	507,0	476,2	451,1	322,4
	átlag	424,3	476,9	534,9	526,7	435,3	449,8

B. Eszközlekötés hatékonysága

1.000 Ft. bruttó álló	1976	71,2	63,0	66,6	73,5	64,5	65,0
és forgóalapra jutó	1977	114,3	86,0	90,8	106,4	55,2	86,5
jövedelem	1978	80,9	69,1	76,1	94,1	62,0	67,4
	1979	53,3	54,2	61,7	75,6	57,8	19,1
átlag		79,9	68,0	73,8	87,4	59,8	59,5
1.000 Ft. bruttó álló	1976	294,4	304,5	318,1	298,4	244,3	232,2
és forgóalapra jutó	1977	319,7	270,0	310,0	308,5	230,7	259,3
nettó termelés	1978	247,7	262,8	261,4	278,9	200,9	153,5
	1979	219,3	246,8	275,8	253,0	231,1	166,5
átlag		270,2	271,0	291,1	284,7	226,7	202,8

C. Jövedelmesség

100 Ft. üzemi termelési	1976	10,2	9,1	9,6	10,7	10,3	11,4
értékre jutó nettó	1977	14,4	12,1	12,5	15,1	9,0	14,9
jövedelem	1978	10,9	9,9	11,5	13,5	10,1	13,9
	1979	7,7	8,2	9,1	11,7	9,5	3,3
átlag		10,8	9,8	10,6	12,7	9,7	10,8

D. Területi termelőkenység

Egy ha. közös termőte-	1976	2.546	2.171	2.318	2.387	1.939	4.028
rületre jutó nettó	1977	4.232	3.149	3.506	4.008	1.905	3.337
jövedelem	1978	3.571	2.791	3.135	4.046	2.259	2.085
	1979	2.465	2.344	2.716	3.057	2.125	925
átlag		3.203	2.614	2.919	3.374	2.057	2.362
Egy ha. közös termőte-	1976	24.748	23.641	24.001	22.202	18.724	35.288
rületre jutó üzemi	1977	29.339	25.991	28.015	26.541	21.093	22.321
termelés	1978	32.664	28.030	27.245	29.844	22.239	20.438
	1979	31.842	28.576	29.615	25.984	22.211	27.581
átlag		29.648	26.559	27.219	26.143	21.006	26.407

E. Munkatermelékenység

Egy állományi létszáma	1976	16.708	18.052	20.193	22.251	21.746	30.120
jutó nettó	1977	27.608	26.164	30.156	35.819	21.199	36.518
jövedelem	1978	21.029	23.046	27.982	35.801	25.998	30.701
	1979	15.136	19.283	23.993	29.558	23.240	9.753
átlag		20.120	21.636	25.581	30.856	23.045	26.773
Egy állományi létszáma	1976	162.418	196.615	209.042	206.963	209.966	263.896
jutó üzemi	1977	191.405	215.950	240.998	237.179	234.707	244.283
termelés	1978	192.374	230.491	243.153	264.144	255.978	220.173
	1979	195.510	235.091	261.588	251.226	242.876	290.748
átlag		185.426	219.536	238.695	239.878	235.881	254.773

A ráfordítások hatékonysága és a jövedelmezőség alakulása a területi koncentráció szerint Dél-Alföld mezőgazdasági szakszervezeteiben

13. sz. melléklet

M e g n e v o z á s	Évek	Területi kategóriák h e k t á r					
		0- 2000	2001- 4000	4001- 6000	6001- 8000	8001- 10000	10.000 felett
A. Folyamatos ráfordítások hatékonysága							
1.000 Ft. költségre	1976	134,7	124,9	74,9	145,8	-	-
jutó nettó	1977	109,4	139,5	136,3	91,6	181,5	-
jövedelem	1978	118,6	64,1	102,1	34,3	119,1	-
	1979	101,6	100,9	114,5	144,4	177,4	-
	átlag	116,1	107,3	106,9	104,0	159,0	-
1.000 Ft. költségre	1976	485,3	320,7	197,6	415,3	-	-
jutó nettó	1977	272,7	306,8	287,4	470,5	- 6,6	-
termelés	1978	301,5	301,5	377,9	393,4	32,4	-
	1979	358,7	419,7	628,9	648,8	178,1	-
	átlag	354,5	336,9	372,9	388,5	108,5	-

B. Eszközlekötés hatékonysága

1.000 Ft. bruttó állóeszk.	1976	74,6	86,5	66,5	89,6	-	-
+ forgóalapra jutó nettó	1977	86,1	102,7	113,3	40,1	135,2	-
jövedelem	1978	84,7	36,8	68,2	19,8	79,6	-
	1979	68,5	56,5	63,5	69,0	97,9	-
átlag		78,4	70,6	77,8	54,6	104,2	-
1.000 Ft. bruttó állóeszk.	1976	269,0	221,9	175,4	25,59	-	-
+ forgóalapra jutó nettó	1977	214,7	225,1	238,8	206,1	- 4,9	-
termelés	1978	215,1	173,2	252,2	227,1	21,8	-
	1979	241,9	235,0	348,6	310,1	98,3	-
átlag		235,1	213,8	253,7	192,2	62,5	-

C. Jövedelmezőség

100 Ft. üzemi termelésre	1976	11,2	12,1	7,7	18,0	-	-
jutó nettó	1977	10,2	13,4	13,1	8,4	23,2	-
jövedelem	1978	11,3	6,4	8,9	3,3	14,6	-
	1979	9,2	9,1	8,4	11,9	19,2	-
átlag		10,4	10,2	9,5	10,4	19,0	-

D. Területi termelékenység

Egy ha. közös termőterületre jutó nettó jövedelem	1976	1.891	1.273	735	1.557	-	-
	1977	2.561	1.783	1.530	404	3.617	-
	1978	2.172	794	1.403	215	2.459	-
	1979	2.258	1.166	1.561	816	3.513	-
átlag		2.220	1.254	1.307	748	3.196	-
Egy ha. közös termőterületre jutó üzemi termelési érték	1976	16.785	10.467	9.454	8.630	-	-
	1977	25.004	13.268	11.702	4.804	15.590	-
	1978	16.110	12.381	15.663	6.484	16.768	-
	1979	24.401	12.859	18.561	6.831	18.262	-
átlag		20.575	12.243	13.595	6.619	16.073	-

E. Munkatermelékenység

Egy fő állományi létszámra jutó nettó jövedelem	1976	18.692	16.767	12.689	25.399	-	-
	1977	22.889	22.091	24.771	12.230	37.732	-
	1978	20.394	9.290	19.839	4.438	24.820	-
	1979	17.662	15.031	21.308	15.906	33.826	-
átlag		19.909	15.794	19.651	14.493	32.126	-
Egy fő állományi létszámra jutó üzemi termelési érték	1976	165.933	137.825	163.135	140.774	-	-
	1977	223.512	164.374	189.504	145.413	162.638	-
	1978	179.472	144.886	220.759	133.704	169.273	-
	1979	190.830	165.715	253.402	133.160	175.862	-
átlag		189.936	153.200	206.700	138.262	169.257	-

A ráfordítás hatékonysága és a jövedelmezőség alakulása a termelés koncentrációjának volumene szerint Dél-Alföld állami gazdaságaiban

14. sz. melléklet

		Termelési érték kategóriák					millió Ft.
Megnevezés	Évek	101- 200	201- 300	301- 400	401- 500	500 felett	
A.	<u>Folyamatos ráfordítások</u>						
	<u>hatékonysága</u>						
1.000 Ft. költségre	1976	37,8	57,8	80,8	8,6	98,2	
jutó nettó	1977	97,9	76,8	110,7	100,1	143,2	
	1978	20,6	114,7	62,7	76,3	111,3	
jövedelem	1979	13,2	100,8	44,1	74,2	69,4	
	átlag	42,3	87,5	74,5	64,8	105,5	
1.000 Ft. költségre	1976	441,0	395,8	384,9	480,7	533,2	
jutó nettó	1977	451,2	430,2	383,2	379,5	561,2	
	1978	301,2	424,9	280,5	334,2	476,8	
termelés	1979	331,4	616,8	372,9	265,9	479,9	
	átlag	381,2	466,9	355,8	365,0	512,5	

B. Eszközlekötés hatékonysága

1.000 Ft. bruttó állóeszk.	1976	15,6	26,4	42,1	4,9	48,2
+ forgóalapra jutó nettó	1977	43,1	35,5	58,7	51,2	77,8
jövedelen	1978	8,9	51,6	35,9	41,9	62,5
	1979	5,2	44,6	21,3	42,2	38,7
átlag		18,2	39,5	39,5	35,0	56,8
1.000 Ft. bruttó állóeszk.	1976	182,2	182,5	200,7	272,4	262,0
+ forgóalapra jutó nettó	1977	198,5	198,8	200,3	194,2	280,6
termelés	1978	129,8	191,2	160,7	185,7	266,4
	1979	132,5	272,7	180,7	151,2	267,9
átlag		160,7	211,3	185,6	200,3	269,2

C. Jövedelmezőség

100 Ft. üzemi termelésre	1976	3,1	4,8	6,7	0,6	7,3
jutó nettó	1977	8,1	6,1	9,2	8,4	10,7
jövedelen	1978	1,9	9,3	5,6	6,5	8,6
	1979	1,2	7,2	3,7	6,7	5,3
átlag		3,6	6,8	6,3	5,5	7,9

D. Területi termelőkenység

Egy ha. közös termőterületre jutó nettó jövedelem	1976	793	2.275	3.498	2.540	4.367
	1977	2.033	2.628	4.627	3.973	7.350
	1978	469	5.433	2.780	3.480	6.251
	1979	305	3.796	1.626	3.620	4.481
átlag		900	3.533	3.132	3.403	5.612
Egy ha. közös termőterületre jutó üzemi termelési érték	1976	25.382	47.014	52.095	37.742	59.488
	1977	25.180	42.224	50.304	47.594	68.548
	1978	24.496	58.300	49.020	52.853	72.456
	1979	25.373	62.889	43.402	54.007	84.417
átlag		25.107	50.129	48.705	48.049	71.227

E. Munkatermelőkenység

Egy fő állományi létszámra jutó nettó jövedelem	1976	6.865	12.865	19.074	19.130	21.061
	1977	18.475	19.296	28.509	26.317	36.611
	1978	4.576	29.787	17.869	21.803	31.822
	1979	2.486	25.198	11.782	24.139	21.008
átlag		8.100	21.786	19.306	22.847	27.625
Egy fő állományi létszámra jutó üzemi termelési érték	1976	219.801	235.846	284.096	283.942	286.876
	1977	228.125	312.220	309.948	315.275	341.443
	1978	239.225	320.159	315.045	331.146	369.567
	1979	206.966	351.105	314.463	360.112	395.772
átlag		223.529	312.332	305.888	322.618	398.414

A ráfordítások hatékonysága és a jövedelmezőség alakulása a termelés koncentrációjának volumene szerint Dél-Alföld mezőgazdasági termelőszövetkezeteiben

15. sz. melléklet

M e g n e v e z é s	Évek	Termelési érték kategóriák					millió forint
		0- 100	101- 200	201- 300	301- 400	401- 500	501 felett
A. Folyamatos ráfordítás hatékonysága							
1.000 Ft. költségre	1976	103,5	143,5	136,2	149,8	-	-
jutó nettó	1977	127,7	173,7	174,3	127,1	168,8	-
jövedelem	1978	95,0	150,5	155,3	121,3	124,5	-
	1979	59,3	123,2	154,8	107,4	87,2	-
	átlag	96,3	147,7	155,1	126,4	126,8	-
1.000 Ft. költségre	1976	515,4	621,5	592,7	534,5	-	-
jutó nettó	1977	419,0	550,1	598,6	401,1	572,8	-
	1978	344,8	522,5	474,4	388,4	432,1	-
termelés	1979	358,2	618,8	543,5	351,2	368,1	-
	átlag	409,3	553,2	549,8	418,8	457,9	-

B. Eszközlekötés hatékonysága

1.000 Ft. bruttó állóeszk.+	1976	53,5	78,4	74,6	65,1	-	-
forgóalapra jutó	1977	70,5	101,5	104,6	79,3	69,6	-
	1978	52,2	84,5	91,4	65,0	85,0	-
nettó jövedelen	1979	31,3	68,0	90,5	57,7	62,0	-
	átlag	51,8	83,1	90,2	66,7	72,2	-
1.000 Ft. bruttó állóeszk.+	1976	266,2	339,6	324,6	232,2	-	-
forgóalapra jutó	1977	231,6	321,5	353,3	250,2	236,1	-
	1978	189,5	293,4	279,4	208,1	295,0	-
nettó termelés	1979	188,9	266,1	317,9	188,8	261,7	-
	átlag	219,0	310,1	318,8	219,8	264,2	-

C. Jövedelmezőség

100 Ft. üzemi	1976	8,5	10,7	10,2	11,4	-	-
termelésre jutó	1977	11,1	13,6	13,0	10,5	12,6	-
	1978	8,8	12,1	12,4	10,4	9,8	-
nettó jövedelen	1979	5,5	9,9	11,9	9,3	7,2	-
	átlag	8,5	11,5	11,8	10,4	9,8	-

D. Területi termelékenység

Egy ha. közös termő-	1976	1.562	2.989	3.607	4.028	-	-
területre jutó	1977	2.196	3.863	5.284	5.020	4.527	-
nettó jövedelem	1978	1.656	3.664	5.187	4.652	5.427	-
	1979	1.058	3.109	4.829	5.573	4.188	-
átlag		1.617	3.406	4.726	4.818	4.693	-
Egy ha. közös termő-	1976	18.391	27.818	35.409	35.288	-	-
területre jutó	1977	19.694	28.329	40.540	47.499	35.068	-
üzemi termelési érték	1978	18.647	30.295	41.705	44.521	55.155	-
	1979	19.215	31.308	40.316	59.688	57.936	-
átlag		18.986	29.437	39.492	46.749	49.303	-

E. Munkatermelékenység

Egy fő állományi lét-	1976	14.940	23.354	25.584	30.120	-	-
számra jutó nettó	1977	21.239	31.966	36.445	33.089	34.238	-
jövedelem	1978	16.858	29.568	37.946	26.904	42.438	-
	1979	11.018	25.099	35.410	32.432	32.943	-
átlag		16.013	27.496	33.846	31.136	36.473	-
Egy fő állományi lét-	1976	175.888	217.329	251.128	263.896	-	-
számra jutó üzemi	1977	190.514	234.445	279.644	313.098	271.966	-
termelés	1978	189.906	244.479	305.089	276.652	431.326	-
	1979	200.058	252.742	295.656	347.347	455.708	-
átlag		189.091	237.248	282.879	300.248	386.333	-

Területi volumen és az eredmény kapcsolata 1976-1979 években Dél-Alföldön

16. sz. melléklet

M u t a t ó k	Korrelációs együtthatók			
	Állami Gazdaság	Mezőgazd.-i term.szöv.	Mezőgazd. szakszöv.	Mg.Közös Vállalat
Ozoni termelési érték	0,6316	0,6564	0,4991	- 0,034
Egy főre jutó term.érték	0,1083	0,1845	0,0824	- 0,3322
1.000 Ft. lekötött eszközre jutó termelési érték	0,3738	- 0,1887	- 0,2119	- 0,2271
100 Ft. költségre jutó nettó jövedelem	0,1401	0,0552	- 0,0375	- 0,0005

Termelési volumen és az eredmény kapcsolata 1976-1979 években Dél-Alföldön

17. sz. melléklet

M u t a t ó k	Korrelációs együtthatók			
	Állami Gazdaság	Mezőgazd.-i term.szöv.	Mezőgazd. szakszöv.	Mg.Közös Vállalat
Egy főre jutó term.érték	0,5539	0,5770	0,6993	0,9131
1.000 Ft. lekötött eszközre jutó termelési érték	0,6401	0,1506	0,1083	0,3230
100 Ft. költségre jutó jövedelem	0,3368	0,1804	0,0244	- 0,0440

IRODALOM

1. Adorján Bence: A termelés koncentrálásának új szervezési irányai. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp. 1968.
2. Andrásy Adél: A föld és az egyéb termelési tényezők kapcsolata a mezőgazdasági növekedésben. Kandidátusi értekezés. 1980.
3. Andrásy Adél: Vállalatnagyság és hatékonyság a termelőszövetkezetekben. Közgazdasági szemle, 1980. 12. sz.
4. Bathlendi László: Iparosodás és hatékonyság a mezőgazdaságban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp. 1979.
5. Bathlendi László: - Kérágyártó Györgyné - Vági Ferenc: Vállalati koncentráció az állami gazdaságokban /1967-1977/ Bp. AGROINFORM. /Állami gazdaságok tapasztalatai, 1980. 1. sz./
6. Cséki Csaba - Vági Ferenc: Mezőgazdasági vállalatok gazdaságtana. Tankönyvkiadó, Bp. 1979.
7. Cséte - Gönczi - Kádár - Vadász: Mezőgazdasági vállalatok és üzemek gazdaságtana. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp. 1974.
8. Cséte László: A hatékonyság időszerű elméleti és gyakorlati kérdései a mezőgazdaságban. NÉM. STAGER, 1972. 10.sz.

9. Cséte László - Tóth Mihály: Az élelmiszer-termelés vállalatai. Mezőgazdasági Kiadó, Bp. 1978.
10. Csikós Nagy Béla: Népgazdasági hatékonyság és vállalati jövedelmezőség. Gazdaság, 1971. 6. sz.
11. Csizmadia Ernő - Vági Ferenc: A mezőgazdaság az ágazati kapcsolatok rendszerében. Mezőgazdasági Kiadó, Bp. 1977.
12. Drechler László: A hatékonyságnörés és tervezés kérdései. Közgazdasági Szemle, 1977. 10. sz.
13. Erdei Ferenc - Enese László - Kalocsay Ferenc: Üzem szervezeti és üzemvezetés a szocialista mezőgazdaságban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp. 1966.
14. BATE munkaközösség: A fejlett szocialista társadalom főbb jellemző vonásai és megteremtésének kérdései a Dél-Alföldön. Kézirat, Szeged 1978.
15. Jávorka Edit: Műszaki fejlesztés - hatékonyság - árak. Kossuth Könyvkiadó, 1978.
16. Juhász Jánosné: Specializáció és koncentráció hatása az eredményességre a mezőgazdasági nagyüzemekben. MÉM. STAGEK, 1977. 5. sz.
17. Kerékgyártó Györgyné: Vállalati koncentráció a szocialista mezőgazdaságban. Statisztikai Szemle, 1976. 8-9 sz.
18. Kerékgyártó Györgyné - Mundruczó György: Gazdasági szintű hatékonysági mutató képzése a mezőgazdaságban. Statisztikai Szemle, 1976. 7. sz.

19. Kise Albert - Manczel Jenő: A statisztika módszertana és alkalmazása a mezőgazdaságban. Mezőgazdasági Kiadó, Bp. 1965.
20. Komló László: A mezőgazdaság iparosodása a tőkés mezőgazdaságban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp. 1971.
21. Kulcsár László - Szijjártó András: Iparosodás és társadalmi változások a mezőgazdaságban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp. 1980.
22. Lenin V. I.: Művei I. kötet. Kossuth Könyvkiadó, Bp. 1957.
23. Lenin V.I. : Az agrárkérdésről. Szikra Könyvkiadó, Bp. 1950.
24. Marillai Vilmos: A mezőgazdasági társulások gazdálkodása. Akadémiai Kiadó, Bp. 1978.
25. Márton János: Az integrálódó mezőgazdaság. Mezőgazdasági Kiadó, Bp. 1977.
26. Mentényi Niklós: Hozzászólás Végi Ferenc tanulmányához. Gazdálkodás, 1977. 6. sz.
27. Mentényi Niklós: Újabb gondolatok a koncentrációról folyó vitához. Gazdálkodás, 1978. 11. sz.
28. Mentényi Niklós: A mezőgazdaság hozzájárulása a nemzeti jövedelemhez. Gazdálkodás, 1980. 10. sz.

29. Mezőgazdasági statisztikai zsebkönyv 1945-1975.
Központi Statisztikai Hivatal, Bp. 1976.
30. Mezőgazdasági statisztikai zsebkönyv. Központi Statisztikai Hivatal, Bp. 1980.
31. Nagy Lajos: Munkatermelékenység és személyi jövedelmek a mezőgazdaságban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp. 1976.
32. Nagy Mária - Mirieszlai Tamás - Tóth Attila - Udovecz Gábor: Gazdasági hatékonyság a mezőgazdaságban. MÉM. STAGEK. 1979. 2. sz.
33. Némethi László: Magyarország élelmiszer-gazdasága a hetvenes években. Mezőgazdasági Kiadó, Bp. 1981.
34. Román Zoltán: Az ipar gazdaságtana. Akadémiai Kiadó, Bp. 1978.
35. Roth Nándor - Szakonyi László: Hozzászólás a koncentráció mint a differenciált mezőgazdasági fejlődés alapja körüli vitához. Gazdálkodás, 1978. 3. sz.
36. Sárközi Tamás: A gazdaságirányítás és a vállalatok. Kossuth Könyvkiadó, 1979.
37. Sárközy Péter: Termelési függvény és hatékonyság a mezőgazdaságban. Mezőgazdasági Kiadó, Bp. 1980.
38. Schweitzer Iván: A vállalatnagyság. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp. 1982.

39. Sipos Aladár: A vertikális integráció mint a mezőgazdasági termelés koncentrációjának új formája. Valóság, 1966. 1. sz.
40. Sipos Aladár: A technikai haladás hatása a fejlett tőkésországok agrárviszonyaira. Akadémiai Kiadó, Bp. 1977.
41. Sivák József - Vági Ferencné: A társadalmi termelés hatékonyságának mérése és tervezése. Közgazdasági Szemle, 1976. 4. sz.
42. Tóth A. Ernő: A mezőgazdasági kitermelés és az agrár-
ipari komplexum hatékonysága. Közgazdasági Szemle, 1978. 3. sz.
43. Varga László: A hatékonyság javításának lehetőségei a mezőgazdaságban. Statisztikai Szemle, 1977. 6. sz.
44. Vági Ferenc: A termelés alapigényessége, az alapok termelési hatékonysága iparosodó mezőgazdaságunkban. Közgazdasági Szemle, 1974. 11. sz.
45. Vági Ferenc: A koncentráció, mint a differenciált vállalati fejlődés alapja. Gazdálkodás, 1977. 2. sz.
46. Vági Ferenc: Hatékonyság és jövedelemalakulás a mezőgazdasági vállalatokban. Gazdálkodás, 1978. 5. sz.
47. Vági Ferenc: Az eszközigényesség fokozódásának hatása a vállalati koncentrációra. Gazdálkodás, 1978. 6. sz.
48. Vági Ferenc: Vállalatnagyság és vállalati struktúra az állami gazdaságokban. Közgazdasági Szemle, 1980. 4. sz.

49. Vági Ferenc: Az eszközfelhasználás és az árarányok szerepe a vállalati növekedés hatékonyságában. Gazdálkodás, 1980. 7. sz.
50. Zeuffa Ervin: Differenciáltság és hatékonyság a mezőgazdaságban. Közgazdasági Szemle, 1974. 3. sz.
51. Zeuffa Ervin - Zeuffa Ervinné: Változó körülmények, növekvő követelmények a mezőgazdaságban. Közgazdasági Szemle, 1980. 5. sz.

